

Kupujte iba
od predajcu
s preukazom.
Číslo preukazu
predajcu:

NOTABENE

2,80 €

Polovica
pre predajcu

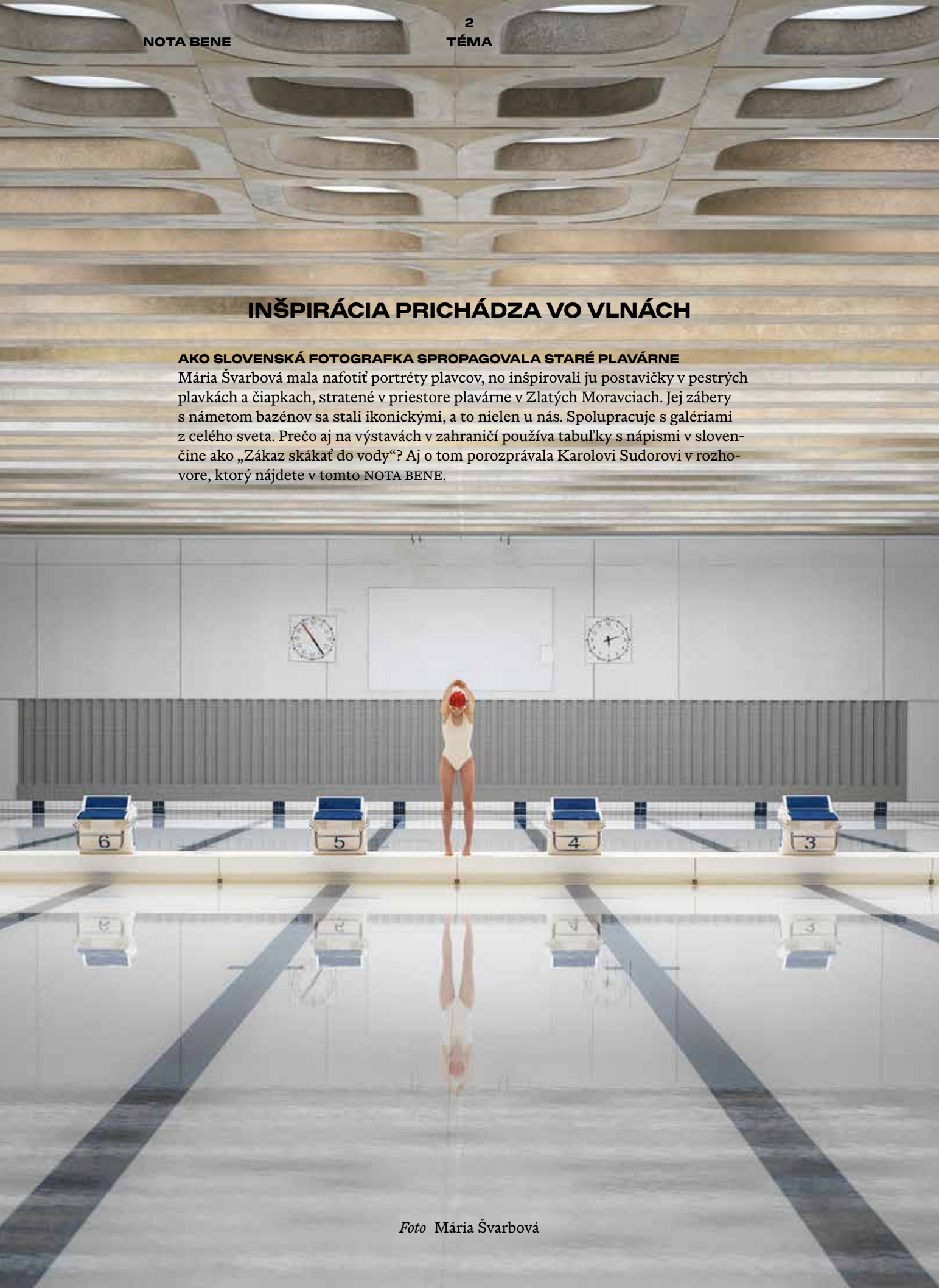
Vlna

Na plavárni s fotografkou
Máriou Švarbovou

Inšpirácia prichádza vo vlnách (4) ● Čo si berie rádioamatér na dovolenku? (10) ● Kráľ horúčav (12) ● Život v pôde (15) ● Kto
chyťá vlny (18) ● Dom zvuku (20) ● Človek mora (23) ● Podozrivé ticho (28) ● Ako sme kolonizovali Tahiti (30) ● V búrlivých
vodách (32) ● Najznámejšia vlna (34) ● Dobrodružstvo s neistým koncom (36) ● Kuchynské linky potrebujú operu (41)

AUGUST 2024 Č. 277

INŠPIRÁCIA PRICHÁDZA VO VLNÁCH

AKO SLOVENSKÁ FOTOGRAFKA SPROPAGOVALA STARÉ PLAVÁRNE

Mária Švarbová mala nafotiť portréty plavcov, no inšpirovali ju postavičky v pestrých plavkách a čiapkach, stratené v priestore plavárne v Zlatých Moravciach. Jej zábery s námetom bazénov sa stali ikonickými, a to nielen u nás. Spolupracuje s galériami z celého sveta. Prečo aj na výstavách v zahraničí používa tabuľky s nápismi v slovenčine ako „Zákaz skákať do vody“? Aj o tom porozprávala Karolovi Sudorovi v rozhovore, ktorý nájdete v tomto NOTA BENE.

Foto Mária Švarbová

Tekutý život

Stojím na balkóne s búšiacim srdcom a vnútornosti mi zalievajú vlny adrenalínu. Chystám sa konfrontovať suseda, ktorý v nedeľu čosi mimoriadne hlučne kutí na balkóne. Nemám rada tieto situácie. O to viac, že som si vedomá, že keď už raz padne prosba a bude ignorovaná, otravný buchot sa v mojich ušiach znásobí na neznesiteľné decibely. Akoby sused svojím kladivkom udieral rovno na moju sebaúctu. Po chvíľke ticha sused, síce potichšie, ale o to intenzívnejšie, klepoce ďalej. Vlna rozhorčenia sa dvíha. Moja prosba znie ráznejšie a hlas nechtiac preskakuje do vyšších tónov.

Vlna rozhorčenia s príchutou bezmocnosti vie totiž prerásť do riadneho cunami. Najmä v konflikte s milovanými. Potom človeku ostáva už len porátať škody a snažiť sa opäť nadviazať jemné pavučinky láskyplného spojenia.

Až 70 % nášho tela tvorí voda, tak nečudo, že sa nami prelievajú vlny radosti, hanby či lásky. Udržiavať správnu hladinku je umenie. Z bodu varu sa dostať na pokojnú hladinu, je fuška. Najmä, keď je hladina stresu dlhodobo vysoká.

Inak, mnohí politici dokážu obratne vytvárať vlny rozhorčenia a potom na nich krásne surfovať. Aj preto sa vyplatí na tom zapracovať a pravidelne upokojsť svoj ťažko skúšaný nervový systém.

Mne v tom pomáha tancovanie. Raz mi ktosi povedal, že môj tanec mu pripomína veľkého nafukovacieho panáka, ktorý sa vlní a zvija v rytme vetra a hudby. Pamätám si, ako ma to potešilo. Tento nafukovací tanečník v oblakoch ma vždy rozosmeje. Nasadzuje tú správnu latku – čím slobodnejší tanec, tým lepšie.

Pred asi dvomi rokmi som objavila tanec 5 rytmov (5Rhythms), čosi ako spontánny tanec alebo meditácia v pohybe. Začala som s ním v ťažšom období môjho života a zachraňuje mi mentálne zdravie a radosť zo života. Pre mňa je to čistá sloboda, spojenie so sebou a s inými. Zároveň je to láskavý a bezpečný priestor aj pre socioplachejšie tvory. Nikto vám do ničoho nekecá, cez privreté oči môžete zahliadnuť len milý úsmev spolutanečníkov.

Autorka 5 rytmov, tanečnica Gabrielle Roth, objavila, že život plynie v určitých opakujúcich sa rytmoch, ktoré skombinovala do jednej tanečnej vlny. Po takomto tanci sa cítim ako po mentálnej sprche – akoby som sa dostala do pôvodného nastavenia. Cítim vďačnosť k svojmu telu, kontakt so životom. Podivný pocit bezpečia, že vlastne je jedno, čo sa bude diať, keď budem môcť tancovať, všetko bude ok.

Rozpohybovaním tela sa emócie voľne rozprúdia a slobodne odplávajú. Zatuchnuté bačoriny sa prevetrajú, odskáču, odplačú a odvlia... Všetko je jasnejšie. Plyniem ako rieka.

Leto ponúka nekonečno možností vziať ten svoj kožený vak s vodou a namočiť ho do jazera, mora či bazéna. Splynúť s masou vody. Tá vždy odplaví, čo je navyše. Tak hop do vln.

Sandra Pazman Tordová, šéfredaktorka

Dom zvuku → 20

Ako sa ozvučujú filmy a nahrávajú koncerty? O tajomstvách zvukových vln a o tom, ako počuje mikrofón, nám v dome na obrovských pružinách porozprával profesionálny zvukár.

Človek mora → 23

Český moreplavec, dobrodruh a staviteľ lodí Rudolf Krautschneider sa plaví svetovými oceánmi už 54 rokov. Najradšej smeruje do polárnych oblastí a nespolieha sa pritom na prístroje.

Najznámejšia vlna → 34

Kacušika Hokusai vytvoril jeden z najreprodukovanejších motívov na svete, keď mal 70 rokov. Jeho život je ukážkou konceptu ustavičného zdokonaľovania sa. Veril, že skutočným umelcom sa stane až po dovŕšení sto rokov.

Foto na obálke Mária Švarbová

INŠPIRÁCIA PRICHÁDZA VO VLNÁCH

Text Karol Sudor
Foto Mária Švarbová,
portrét M. Š. Tomáš Thurzo

Jej úspech nečakane odštartovali fotografie zo starej plavárne v Zlatých Moravciach. Mária Švarbová nemala biznis plán. Chcela sa len vyjadriť.

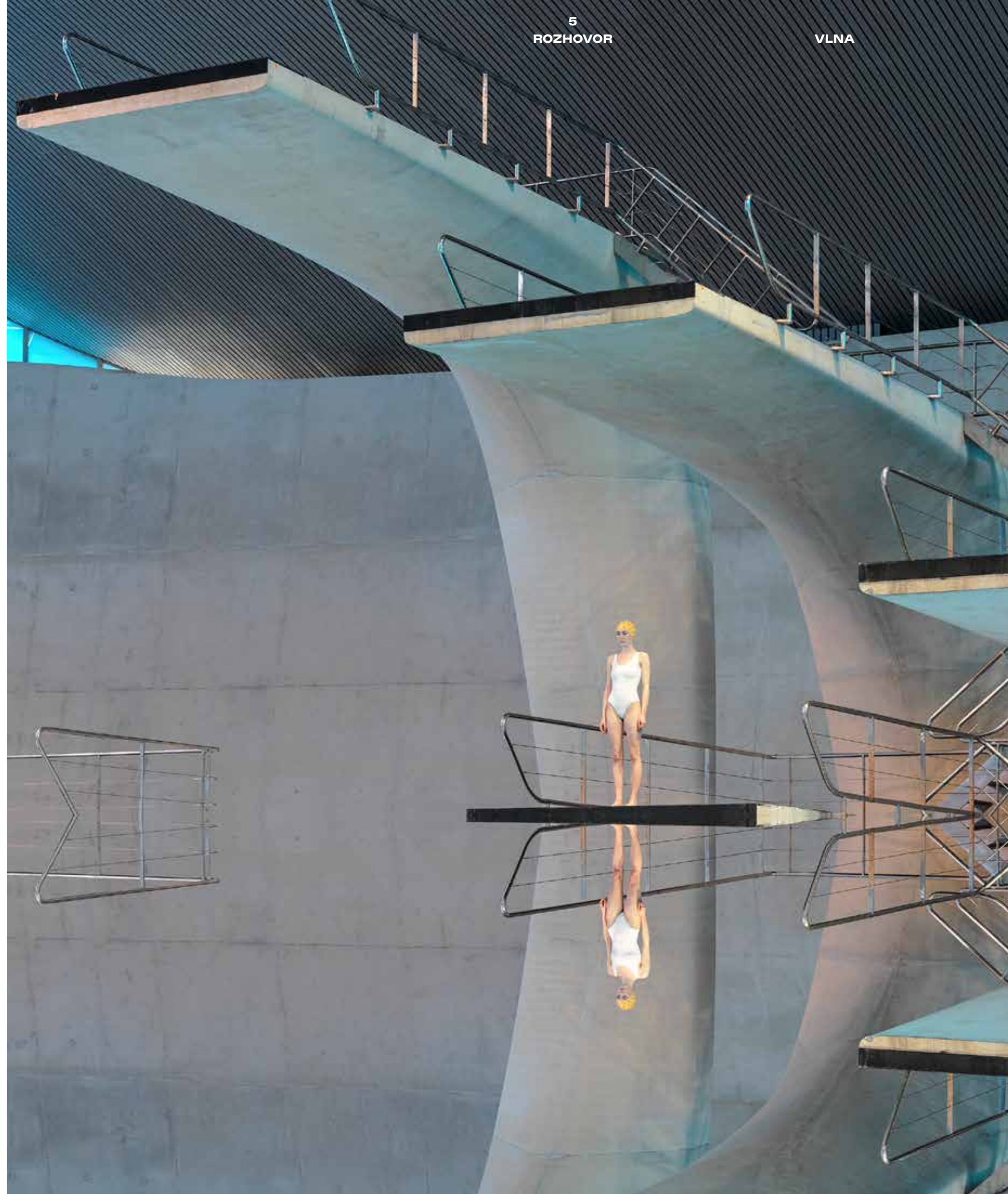

Fotí, lebo je to jej forma vyjadrovania sa, nie preto, aby ju niekto uznával alebo aby bola populárna. Mária Švarbová študovala archeológiu, keď jej sestra darovala zrkadlovku. Fotografovanie ju chytilo a zapáčilo sa jej tak veľmi, až mu venovala celé dni a tým si vlastne hľadala svoju cestu. Školu síce dokončila, no bolo jej jasné, že archeológii sa venovať nebude. S fotografiami sa jej rýchlo začalo dariť. Do roka o nej písali domáce aj zahraničné umelecké platformy. Bolo to povzbudzujúce a o to viac ju fotka bavila.

To už prišli aj prvé peniaze?

Keď si ma prvýkrát niekto najal na portréty detí a za desiatky fotografií som dostala tridsať eur, bola som nadšená. Lietala som v oblakoch, veď niekto ma zavolať, mohla som sa učiť nové veci, a ešte mi aj zaplatil. Bolo to príjemné, lebo som od toho nič neočakávala. Nemala som žiadny biznis plán typu „kúpim si zrkadlovku, začnem fotiť, čoskoro aj zarábať, a do roka budem mať toľko a toľko peňazí“. Nezačala som tvoriť pre peniaze, ale preto, že som sa potrebovala vyjadriť.

Keď sa človek dostane do pozície, že už si môže vyberať zákazky, klásť si podmienky, zároveň má zvučné meno a výstavy aj vo svete, robí to niečo s jeho egom?

Myslím si, že moje ego nevystrelilo. Pochádzam z normálnej rodiny a vyrastala som na dedine. Samozrejme, vždy som chcela mať vlastné peniaze, ale aj to malo svoj postupný vývoj. Snažila som sa robiť na sebe tak, aby stúpala hodnota mojej práce aj moja osobná. Nikdy som nemala veľké oči, nekalkulovala som, že ak budem ponúkať menej fotografií, tak budú drahšie. Všetko sa dialo postupne. Myslím si, že najväčší ľudia sú zároveň dobrí. Nemám rada aroganciu, povyšovanie sa nad inými, hranie formy. Nepotrebujem, aby moju hodnotu dokazovali ľudia okolo mňa, snažím sa hľadať ju v sebe. Tento rozhovor vzniká pre NOTA BENE, čo je časopis, ktorého predajcovia z nejakého dôvodu padli na dno. Napriek tomu sa snažia odraziť a vyšplhať vyššie, čomu pomáhajú ľudia, ktorí pri nich stoja. A ja chcem, aby sa aj pri mne ľudia cítili dobre. Nechcem, aby ma vnímali ako namyslenú či arogantnú.

Všimol som si, že v rozhovoroch pre médiá ste dosť priama, otvorená a nediplotická. Tu sa však často nosí akási uhladenosť, len aby sa nebodaj niekto neurazil. Aké máte reakcie?

Nemyslím si, že som nediplotická. Dávam si pozor najmä na to, aby som na druhých neprenášala svoju prípadnú zlú náladu. Ak práve nie som so sebou spokojná, nechcem zaťažovať aj iných. Netúžim šíriť negatívne emócie, radšej pracujem sama na sebe. Zároveň som vždy otvorená, lebo som rada, keď aj so mnou ľudia komunikujú priamo. Nemám rada obkečávanie, naznačovanie, okľuky, chcem všetko počuť na rovinu. Na niekoho to môže pôsobiť tvrdo, možno sa aj urazí, ja zase také veci beriem športovo. Zrejme som to prevzala od rodičov, keďže sa so mnou od malička rozprávali ako s dospelou.

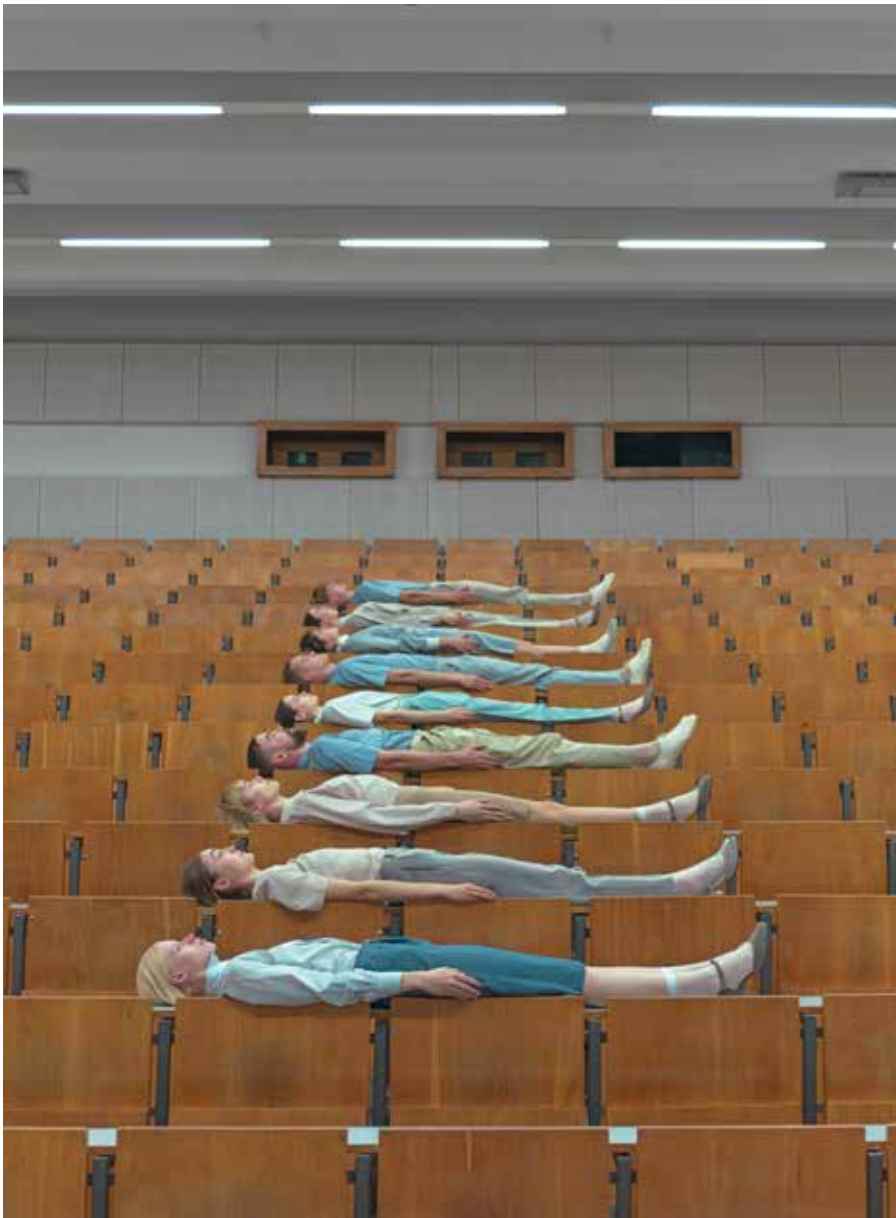
Poznám viac ľudí, ktorí sa po úspechu stretli s pomerne veľkou dávkou nevraživosti a závidia. Neprišli výčitky kritikov, že to nemáte ani len vyštudované, že ste amatérka, a teda že si úspech nezaslúžite?

Zo slovenských umeleckých kruhov sa ku mne na začiatku dostali reči, že na to nemám, že nemám za sebou akademickú pôdu a podobne. Stretla som

sa teda s akýmsi neuznaním, ale chápem to. Viem si predstaviť, že niektorých pedagógov hnevá, ak sa roky venujú študentom, ktorí potom majú možno slabšie ohlasy a menej pozornosti ako ja. Možno majú predstavu, že úspech by mal patriť im. Pravda je taká, že ja mená ľudí, ktorí ma kritizovali, nepoznám, kým oni moje meno áno. Navyše fotím už od roku 2010 a myslím si, že aj kritici si za ten čas zvykli a už ma neriešia. Fotím, lebo je to moja forma vyjadrovania sa, nie preto, aby ma niekto uznával alebo aby som bola populárna. Úspech a peniaze sú len postranný efekt.

Váš úspech nečakane odštartovali fotografie zo starej plavárne v Zlatých Moravciach v roku 2014. Urobili ste prvé zábery zo série Swimming Pool a po roku sa ozvala galéria v Paríži, ktorá ich chcela odkúpiť.

„Mám rada malé problémy, ktoré vyskakujú počas tvorenia, lebo človeka držia v strehu a prítomnosti.“

Vtedy som stále fotila najmä portréty, a aj tam som mala nafotiť portréty plavcov. Napadlo mi obohatiť to o pár záberov celého priestoru. Doma som to hneď dala do počítača a začala editovať, čiže výsledok vznikol extrémne rýchlo. Problém bol, že som tam nemala žiadny portrét, ale samé celky plavárne s postavami. Poslala som ich kamarátke scénografke s otázkou, či sa vôbec budú niekomu páčiť, lebo to bolo úplne iné, než som dovtedy robila. Bála som sa, že to nebude pochopené, aj preto vyšli na začiatku len štyri fotografie. Zrazu sa strhla lavína nadšenia. Veľmi ma to potešilo, lebo som si

„Je frustrujúce sledovať, ako vás niekto vykradne, urobí to nepodarene, predáva to za nižšiu cenu a ešte sa mu v jeho bubline darí.“

nikdy neplatila sponzorstvo na sociálnych sieťach, každý si ma musel nájsť sám. Ako samouk bez mentora či kurátora som potrebovala reakcie od divákov. Potom som na plavárne chodila viackrát týždenne, lebo som mala pocit, že sériu treba niečím doplniť. V podstate som sa do svojho dnešného rukopisu „prefotila“. Neskôr som ho celkom prirodzene aplikovala aj na ďalšie projekty.

Koľko plavárni ste už takto nafotili?

Na Slovensku viac ako trinásť, mnohé pribudli v zahraničí, napríklad v Londýne. Stále sa to posúva, čiže zábery zo socialistických plavární nahrádzajú moderné, dokonca také, kde je problém určiť, či ide o priestory z minulosti alebo súčasnosti. Veľmi ma baví práve tá nedefinovateľnosť a nadčasovosť.

Pointa je práve v tom, že staré socialistické a ošarpané plavárne na vašich fotografiách pôsobia veľmi esteticky, priťažlivo. Ako sa dá v škaredosti vidieť krásu, v ktorej vynikajú línie?

Neviem, zrejme je to mojím špecifickým cítením a vnímaním. Mám dobrú vizuálnu predstavivosť, čiže vidím priestor a hneď si viem predstaviť výsledný záber, finálny obraz, kde je konkrétna lokalita prepojená s ľuďmi, ich kostýmami a tak ďalej.

Priestory plavárni bývajú plné zákazov a príkazov, vidieť ich aj vo vašich záberoch. Rozumejú im diváci v zahraničí?

Rada sa hrám s psychológiou di-váka. Tabuľky so zákazmi alebo inými informáciami vytvárajú istý typ napä-tia. Môže sa stať, že prídete na moju výstavu, kde som zámerne dala na podlahu pripevniť tabuľku s nápisom „Pozor, šmýka sa“. V ľuďoch to okam-žite vytvára prepojenie s fotografiami na stenách. Zároveň netreba podce-ňovať divákov vo svete. Neraz mi ktosi povedal, že niečo konkrétne v zahraničí nepochopia, že je to len pre malý slo-venský trh, a ukázal sa opak. Ľudia, ktorí chodia na výstavy, sa totiž o veci zaujímajú, chcú veľa vedieť o iných krajinách, a veľmi radi si teda preložia aj dve slová na čudnej tabuľke. Napríklad na jednej výstave v Ázii som inštalovala tabuľky Zákaz skákania v slovenčine a myslím si, že to pridalo na autenticite.

Ako dnes vyzerá váš tím na pláci?

Skúsenosť ma naučila, že neplatí pravidlo „čím väčší tím a čím drahšia produkcia, tým lepší výsledok“. To, že je na pláci viac cateringu a modelov, možno vyzerá ohurujúco, ale kva-litu práce to zásadne neovplyvňuje. Osvedčilo sa mi, že čím komornejší tím, tým rýchlejšie veci nafotím, a tým lepšie fotky vzniknú. Nie som rozpty-lovaná okolím a neuniká mi energia mimo. Treba tvoriť s ľahkosťou, a tak mi vyhovuje menšia skupina ľudí. Jasné, že niektoré produkcie si ich vyžadujú viac, záleží od projektu. Väčšinou spolupra-cujem so scénografom, kostymérkou, stylistom, produkčným, skautom lokácie a pár modelmi či modelkami.

Modelov a modelky vyberáte na castingoch?

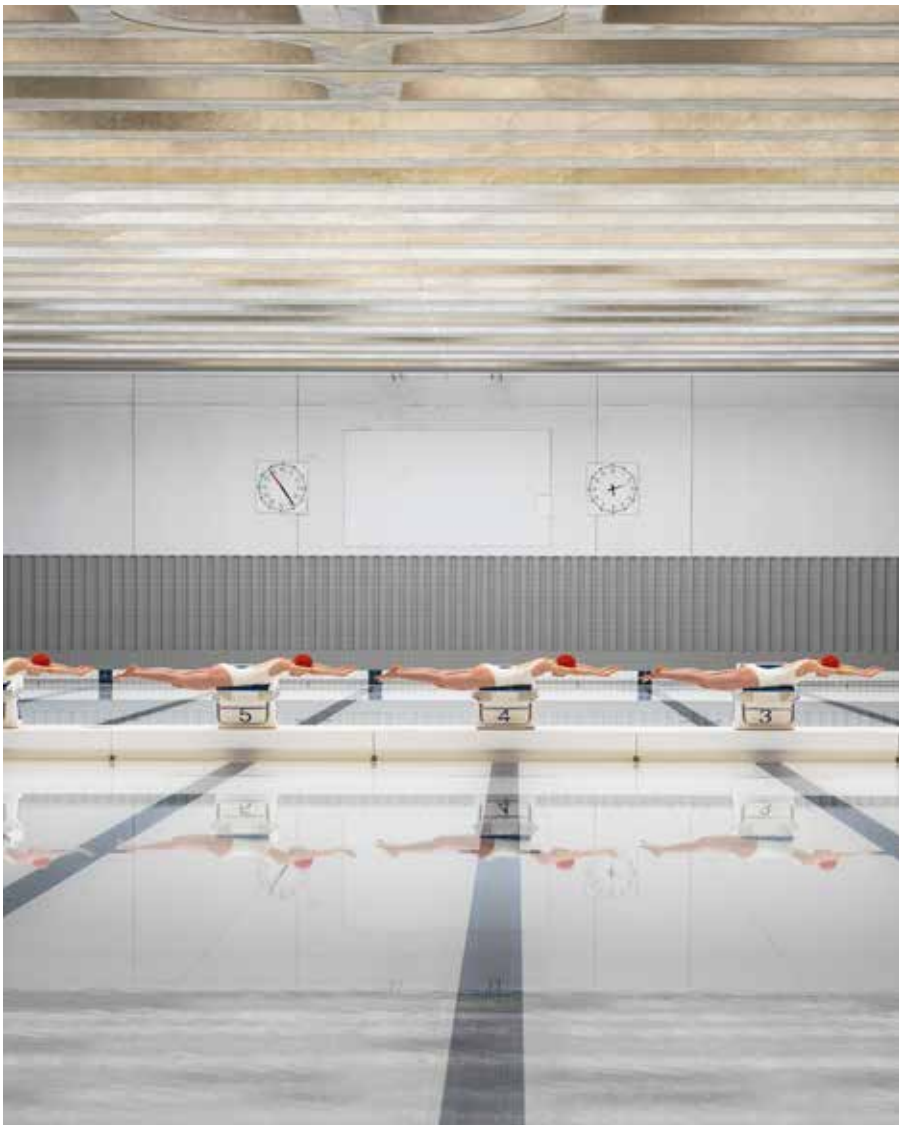
Áno, obvykle ide o profesionálov. Chystám však napríklad projekt o ľu-ďoch z baletu Slovenského národného divadla, a tam som využila reálnych tanečníkov a tanečnice.

Nemáte rada, ak niekto nie je zaplatený za svoju prácu. Naozaj sa u nás toľkí uchylujú k tomu, že využívajú ľudí, ale žiadajú, aby to robili zdarma a vnímali to, po-vedzme, ako dobrú referenciu?

To je problém našej kultúry ako takej. Vždy je na ňu najmenej peňazí,

rezort kultúry máva najmenší rozpočet. Stále sa hovorí, že na umenie nie sú peniaze. A neraz som počula, že ak niekto robí umenie, kde konečným odberateľom nie je, napríklad mobilný operátor, banka alebo veľký obchod, môže to robiť za referenciu. Samozrejme, záleží na dohode, niekto naozaj môže chcieť len referenciu alebo výsledné fotky. Chápem aj projekty, kde nie je rozpočet a všetci robíme zdarma pre vyšší účel. Môj názor však je, že každý by mal byť za svoju prácu ohodnotený. Očakávať, že na vás budú robiť ľudia zdarma, nie je férové. Našťastie, ľudia už sú sebedomejši, a tak si aj bežná matka dokáže vypýtať peniaze za to, že jej dieťa bude účinkovať v reklame či inde. Logicky, veď prečo by mali niekomu zdarma venovať čas a energiu, s tým, že on zarobí a oni majú mať len dobrý pocit?

„Môže sa stať, že prídete na moju výstavu, kde som zámerne dala na podlahu pripevniť tabuľku s nápisom ‚Pozor, šmýka sa‘. V ľuďoch to okamžite vytvára prepojenie s fotografiami na stenách.“

Ak si niekto vytvorí vlastný ru-kopis, navyše je úspešný vo svete, nevyhne sa kopírovaniu. Vy ste si dokonca museli najatť advokátsku kanceláriu.

Áno, ale už som od toho upustila. Netreba tomu venovať pozornosť. Keby ma okopírovala, povedzme, veľká módna značka, ukradla by mi projekt, asi by som sa ozvala a bojovala. Spory tohto typu sú finančne veľmi nákladné. Navyše ľudia nie sú hlúpi. Kto sa venuje umeniu, rýchlo rozozná, kto je originálny a kto kopíruje. Priznávam však, že je frustrujúce sledovať, ako vás niekto vykradne, urobí to nepodarene, predáva to za nižšiu cenu a ešte sa mu v jeho bubline darí.

Bavia vás činnosti, ktoré predchá-dzajú samotnému tvoreniu? Mám na mysli rokovania s klientmi, dohadovania sa o cene, študovanie zmlúv a podobne.

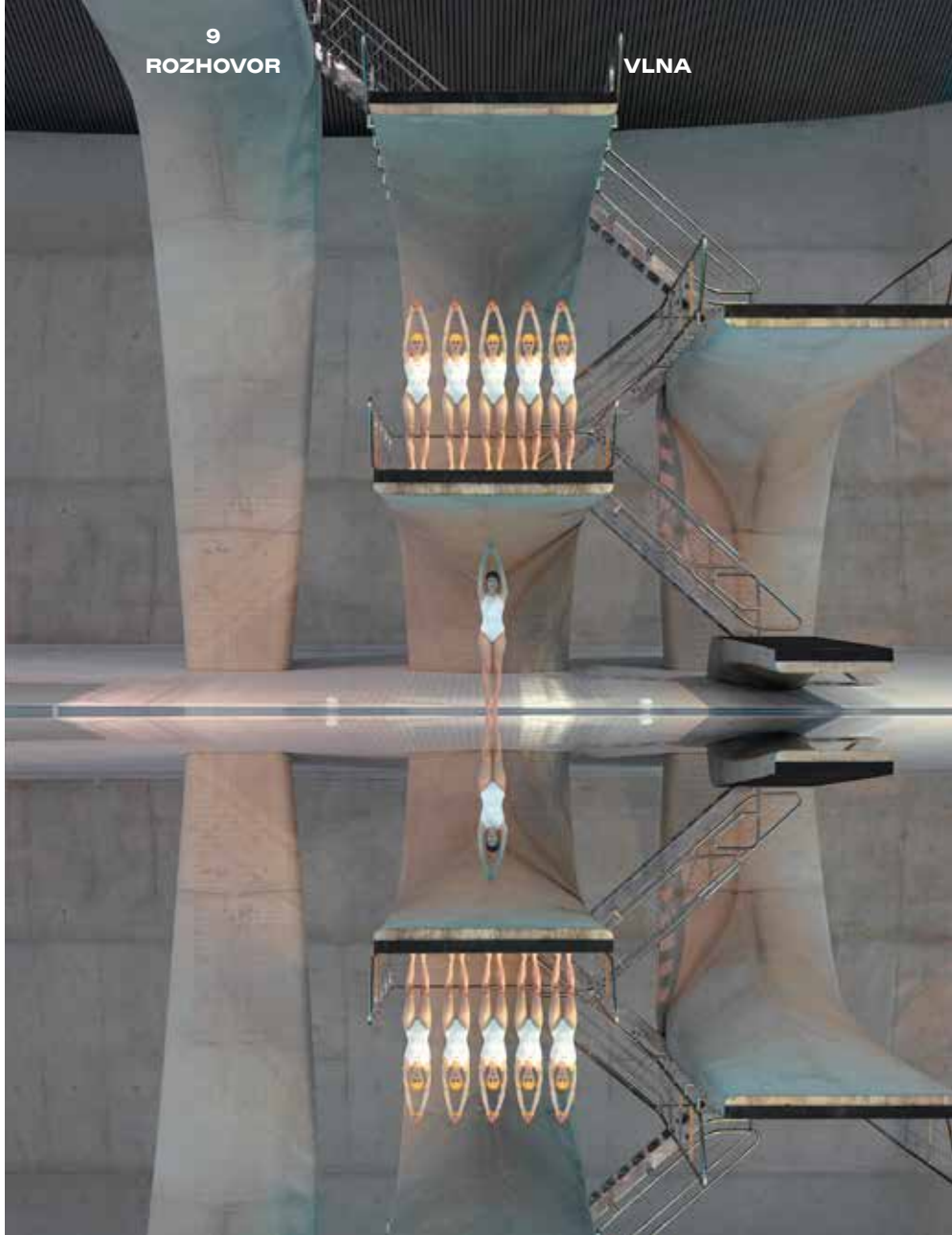
Musím potréňovať na komunikácii, ale komerčných spoluprác s klientmi mám minimum. Prevažne fotím vlastné projekty, čiže sa sama rozhodnem, čo budem fotiť, vystavovať v galériách a predávať. Ak mám klienta, musí mi nechať voľnú ruku. Potrebujem tvoriť vlastné veci, nápady. Ak by som robila veľa projektov pre klientov, nemala by som kapacitu tvoriť pre seba. To by ma rýchlo prestalo baviť. Výnimkou sú extrémne zaujímavé ponuky, napríklad tvorba pre Apple. Tam som neváhala.

Na Instagrame máte 410-tisíc fanúšikov. Pre firmy musí byť extrémne lákavé využiť to.

Samsung chcel kúpiť sériu Swimming Pool za desaťtisíce eur, ale odmietla som. Uprednostňujem dlho-dobý zisk pred krátkodobým, netreba sa hnať za rýchlymi peniazmi. Peniaze nie sú všetko, netreba premýšľať prchko.

Ako vzniká cena vašich fotogra-fií? Generuje ju trh? Alebo by ste bežnému človeku predali fotku lacnejšie ako svetoznámej firme?

Moje fotografie sa predávajú len v limitovaných edíciách. Existuje na ne cenová štruktúra. Povedzme, že z jed-ného výtlačku predávam desať kusov. Prvých päť je lacnejších, cena zvyšných rastie až po posledný výtlačok, ktorý je najdrahší. To je dané tým, že edícia

sa vypredáva a ďalší výtlačok už nikdy nebude k dispozícii. Nepredstavujte si to tak, že všetko sa vypredá za mesiac či rok. Je to dlhodobý proces, v rámci ktorého priebežne stúpa aj cena. Zároveň platí, že cena môjho výtlačku je na celom svete rovnaká.

Platí, že inšpirácia prichádza vo vlnách?

Áno, a je to dobre. Vlny totiž vznikajú stále, idú jedna za druhou. Nikdy sa mi nestalo, že som sa chcela do niečoho pustiť, a netušila som, ako na to. Navyše mám celkom rada malé problémy, ktoré vyskakujú počas tvorenia, lebo človeka držia v strehu a prítomnosti. Kým ich nevyriešim, nemôžem ísť ďalej.●

MÁRIA ŠVARBOVÁ (1988)

Narodila sa v Zlatých Moravciach, vyrastala v Slepčanoch. Na strednej škole študovala reštaurátorstvo a konzervátorstvo drevorezieb, na vysokej škole archeológiu. V roku 2010 sa začala venovať fotografovaniu. Veľký úspech vo svete dosiahla jej séria Swimming Pool. Získala viaceré ocenenia vrátane Hasselblad Masters Award, o jej práci informovali svetové médiá (Vogue, Forbes, CNN, The Guardian a mnohé ďalšie), na konte má množstvo výstav v rôznych krajinách Európy, Ázie a Ameriky. Publikovala dve knihy fotografií (Swimming Pools a Futuro Retro).

Zvláštny retro koníček? Popkultúra najčastejšie zobrazuje rádioamatéra ako pána v stredných rokoch, ktorý trávi celé noci v garáži pri „transceiveri“. Rádioamatérstvo je však dobrodružný technický šport. Možno nám zachráni životy, keď raz zlyhajú konvenčné metódy komunikácie.

To dobrodružstvo sa môže začať už na letisku. Keď musí rádioamatér vysvetľovať, prečo má v kufri karbónové prúty, medené drôty, transformátory a zariadenie pripomínajúce VHS rekordér. „Sme zvyknutí na to, že naše kufre sú viac monitorované. Na druhej strane, množstvo pracovníkov na letiskách už vybavenie rádioamatérov dobre pozná a nerobia nám problémy,“ rozhovorí sa Norbert Moravanský, prvý viceprezident Slovenského zväzu rádioamatérov.

On sám sa k rádioamatérstvu dostal ešte v 80. rokoch, vtedy obvyklou metódou, cez Zväzarm (Zväz pre spoluprácu s armádou, v rámci ktorého existovali aj rádioamatérske krúžky). Z konička sa stala celoživotná vášeň, ktorá sa teraz v lete prejavuje aj tak, že si na dovolenku okrem bežných vecí pribalí aj dvanásť kilogramov technického vybavenia. Čo by to totiž bolo za dovolenku, keby si kdesi z chorvátskej či gréckej pláže nezavysielal?

„Vznikajú pritom aj humorné situácie. Občas musíte niekomu zaklopať na dvere a vypýtať si pripojenie k elektrine, prípadne sa majiteľa pozemku opýtať, či môžete použiť jeho plot na prichytenie antény. Patrí to však k celému zážitku. Tento šport je najmä o ľudskej komunikácii a prekonávaní prekážok. Je to dobrý tréning pre prípad, že sa raz budeme musieť na služby rádioamatérov spoliehať,“ dodáva Norbert Moravanský.

PLÁN B

Taká situácia vôbec nie je iba teoretická. Po zemetrasení v Nepále, pri ktorom v roku 2015 zomrelo takmer deväťtisíc ľudí, boli v akcii aj rádioamatéri. Nepálsky právnik a rádioamatérsky nadšenec Satish Kharel vytvoril stanicu na prenos signálu. V čase výpadkov elektriny ju nabíjal z batérie svojho auta. V hornatej krajine to boli práve rádioamatéri, kto spájal odľahlé regióny s pomocou.

Čo si berie rádioamatér na dovolenku?

Text Milan Čupka

Foto Tomáš Hrivňák, archív Norberta Moravanského

„Rádioamatéri pomáhali aj po katastrofách, akými boli hurikán Katrina, ktorý v roku 2005 zdevastoval New Orleans, alebo ničivé povodne v Českej republike v roku 1997.“

Rádioamatéri pomáhali aj po katastrofách, akými boli hurikán Katrina, ktorý v roku 2005 zdevastoval New Orleans, alebo ničivé povodne v susednej Českej republike v roku 1997. Podľa Norberta Moravanského môžu byť rádioamatéri v budúcnosti nápomocní aj ako záloha systémov, keď napríklad slnečné erupcie prerušia iné komunikačné cesty. Aj vlni spôsobila slnečná búrka problémy so satelitnou komunikáciou.

„S tými dvanástimi kilogramami vybavenia, s ktorými chodím na dovolenku, viem napríklad z Chorvátska nadviazať spojenie s celou Európou. Táto skúsenosť sa môže hodiť práve v čase nejakej krízy. Dokážeme vytvoriť komunikačné body aj v dolinách, kde nie je žiadny GSM signál. Dokonca vieme posilať aj dátové toky, čiže keby zlyhal internet, môžeme odosielať e-maily s dôležitými pokynmi,“ dodáva.

ČO NAJVIAC SPOJENÍ

Ako rádioamatéri vlastne komunikujú? Základom je morzeovka. Patrí k začiatkom rádioamatérstva a aj anglický výraz „ham radio“ pochádza práve z tohto obdobia. Výrazom „ham“ boli označovaní operátori, ktorí boli slabší v Morseovej abecede. Dnes už to slovo nemá pejoratívnu pachuť a je synonymom pre rádioamatéra. Spojenia sa nadväzujú aj hlasom, pričom dorozumievacím jazykom je angličtina. Spomínané emaily možno posilať cez takzvaný digi mód.

Sú rádioamatéri, ktorí len počúvajú. Kto chce aj vyslať, musí získať povolenie od Telekomunikačného úradu SR. Vyžaduje si to zloženie pomerne náročnej skúšky. Na ňu môže záujemcov pripraviť Slovenský zväz rádioamatérov či jednotlivé kluby. So získaním povolenia je rádioamatérovi pridelený aj jednoznačný volací znak. Na Slovensku sa začína písmenami OM. Tomuto koníčku sa u nás aktívne venuje asi tisícka ľudí.

Spojenie sa uznáva, ak si dvaja rádioamatéri navzájom oznámia svoj volací znak a odovzdajú správu o počutelnosti. „Občas sa tým spojenie aj končí, inokedy trvá celé hodiny,“ vysvetľuje Norbert Moravanský. Najmä pri rôznych súťažiach, keď je potrebné spraviť čo najviac spojení, ide len o spojenie pre spojenie. Rádioamatérstvo však vytvára aj priateľstvá naprieč zemegulou. V tom prípade sa rozhovory dokážu ťahať, až kým ich nepreruší technický problém.

PERFEKTNÝ RELAX

Čo je pre rádioamatéra kumšt? O tom by sa dalo hovoriť celé hodiny. Pre niekoho je to úspech v rádiovom orientačnom behu, pre iných odraz signálu od Mesiaca či iného vesmírneho telesa. Populárne sú rôzne súťaže. Napríklad na prelome júna a júla vysielali rádioamatéri z nemeckých miest, kde sa konali majstrovstvá Európy vo futbale. Ak s nimi rádioamatér nadviazal spojenie a pridal k tomu aj spojenia so stanicami zo všetkých zúčastnených krajín, mohol získať diplom.

„Najprestížnejšou súťažou je nadviazať spojenia s čo najväčším počtom ostrovov na celom svete,“ vysvetľuje Norbert Moravanský. On sám je hrdý na vybudovanie stanice v Gambii, kam chodil opakovane medzi rokmi 2007 až 2015. „Ako skupina desiatich ľudí sme tam nanosili asi tonu materiálu. Vďaka inžinierom sme mali všetko poskladané do balíkov, ktoré nepresahovali 150 centimetrov, čiže nám to vzali klasickým letom.“

Práve z Gambie vyhrával so svojim tímom celosvetové súťaže, v ktorých išlo o to, aby človek počas 48 hodín nadviazal čo najviac spojení a zároveň sa spojil s regiónmi a značkami z celého sveta. „Podobne, ako pretekári počas niekoľkohodinových pretekov, sa ani pri tomto športe nemôžete prestať sústrediť, lebo prehráte. Vtedy vytesníte z hlavy všetko, nezodvihnete ani len telefón. Je to výborný relax,“ uzatvára dlhoročný rádioamatér. ●

Francúzsky spisovateľ Boris Vian nechal hrdinu jedného zo svojich románov stavať na púšti železnicu. Čo môže byť bláznivejšie? Napríklad poslať na tú púšť kohosi zabehnúť stovky kilometrov.

Text Milan Čupka

Foto archív Maja Srníka

Napriek tomu sa nájdú dobrodruhovia, pre ktorých je to lákavá výzva. Jedným z nich je Majo Srník, Slovák žijúci v kanadskom Calgary. V púštnych dunách dodnes zbiera ceny aj varovania.

Rodáka z Veľkého Krtíša pred viac ako dvomi desaťročiami priviedla do Kanady láska k lezeniu a horám. Začiatky v novej krajine neboli ľahké. Beh je však šport, ktorý si nepýta veľa času ani financií, tak mu dal Majo v Calgary šancu. Od začiatku ho lákali dlhé behy, päťdesiat kilometrov zvládol pomerne rýchlo. Keď si uvedomil, že mu to naozaj ide, prihlásil sa na svoje

prvé preteky. Úspechy ho posmeľovali k ďalším, dlhším a náročnejším trasám.

A potom sa jedného dňa ocitol na štartovej čiare pretekov uprostred kalifornskej púšte Colorado, tridsaťosem metrov pod hladinou mora. Teploty atakovali štyridsiatky. „Hovorili, že tam bude aspoň fúkať vietor, no ten bol horúci ako fén,“ usmieva sa Majo, keď si spomenie na svoje prvé púštne preteky v roku 2015. Badwater Salton Sea sú mladším súrodencom slávnejších pretekov v Údolí smrti, podmienkami sú však podobné.

Salton Sea je slané jazero, na pobreží ktorého kedysi stálo slávne dovolenkové stredisko. Chodil sa tam rekreovať aj Frank Sinatra. Ekologická katastrofa však miesto vyľudnila a dnes to tam vyzerá ako v katastrofickej filme. Kosti zvierat, zhrdzavené preliezačky a ležadlá vyvolávajú znepokojenie. Našťastie, počas 131 kilometrov dlhých pretekov tam človek aspoň nebeží sám, preteká sa v dvoj- až trojčlenných tímoch.

Majo bežal v tandeme s kalifornskou bežkyňou Michelle Barton a podarilo sa im vytvoriť nový traťový

Kráľ horúčav

AKO NA BEH V HORÚČAVÁCH

Oslovili sme bežeckého trénera Zdeňku Štěpánka, aby nám zhrnul niekoľko užitočných zásad, ako behať počas horúcich letných dní:

• na teplo sa telo vie adaptovať, aktivita by však mala trvať viac ako hodinu, aby bol tepelný stres dostatočný na spustenie adaptácie,

• ak máte hodinky, ktoré zaznamenávajú tepovú frekvenciu, venujte im pozornosť (keď sa v porovnateľných tréningoch vracia tep k normálu, môžete tréning zintenzívňovať a natahovať),

• najmä v Amerike je populárna aj príprava na horúčavy formou saunovania sa po tréningu,

• pred tréningom si dajte aspoň 300 ml vody alebo iontového nápoja, počas tréningu pite každých 15–20 minút asi 200 ml,

• pri oblečení sa vyhnite bavlně a vlne, noste skôr technické materiály, ktoré odvádzajú pot a ochladzujú; uprednostnite svetlé farby a perforované kusy odevu.

„Predtým som bežal v Peru v pralese. Tam je vlhko, človek je celý čas mokrý a ťažko sa mu dýcha. Ale zase si vie situáciu lepšie ustrážiť. Pri suchom teple vás skrátka zrazu vypne.“

rekord zmiešanej dvojice. Možno pomohlo aj to, že Majo už jedny náročné preteky vo vysokých teplotách absolvoval. „Badwater bol ale úplne iný. Predtým som bežal v Peru v pralese. Tam je vlhko, človek je celý čas mokrý a ťažko sa mu dýcha. Ale zase si vie situáciu lepšie ustrážiť. Pri suchom teple vás skrátka zrazu vypne,“ hovorí.

ÚPAL V NAMIBSKEJ PÚŠTI

Slovenský ultrabežec vie, o čom hovorí. Dva roky po Badwater si vymyslel ešte väčšiu púštnu výzvu – etapové preteky Desert Ultra, ktoré sa bežia v zrejme najstaršej púšti na svete, Namib. Hneď prvý deň to rozbalil naplno. V 50 kilometrov dlhej etape viedol a po asi 35 kilometroch sa chcel na kontrolnom stanovišti osviežiť. „Krátko po tom, ako som sa napil vody, však prišla hrozná kríza. Ležal som na zemi, triasol som sa a vracal,“ spomína Majo.

Teploty neboli vyššie ako pri Salton Sea, ale kým v Kalifornii trasa viedla z púšte hore do hôr, tu sa človek z púštného prostredia nevymanil niekoľko dní. Preteky sa navyše konali v novembri. Majo na ne trénoval doma v Calgary v mínus tridsiatich stupňoch. Podmienky v Afrike sa pre neho teda zmenili o viac ako šesťdesiat stupňov. Výsledkom bol šok, úpal a prakticky zmarená šanca na víťazstvo hneď v prvom z piatich dní pretekov.

„Ja som sa však nechcel vzdať. Keď som po nejakom čase bol schopný aspoň kráčať, vrátil som sa na trasu. Po dúškoch som si odpíjal z vody, postupne zrýchľoval krok a etapu som dobehol. Našťastie v noci sa kvôli levom nebehalo, takže som mal čas sa najesť, vyspať, zregenerovať a v pretekoch som mohol pokračovať. Ďalšie dva dni som sa však stále trochu spamätával a aklimatizoval,“ pokračuje.

Reportér, ktorý písal z pretekov denník, na štvrtý deň s úžasom referoval o znovuzrozenom Srníkovi. Na ten deň bola naplánovaná najkratšia, 21-kilometrová etapa. Štart bol však až o desiatej, aby si pretekári „užili“ horúčavu naplno. Víťaz tejto časti pretekov dostal špeciálne ocenenie a titul nazvaný „kráľ horúčav“. A áno, stal sa ním Majo, ktorý sa napriek kolapsu z prvého dňa prepracoval na ôsme miesto celkového poradia.

TREBA MAŤ NABEHANÉ

Úpal v Namíbii nebol posledným varovaním, ktoré Majo dostal od pieskových vlín. Po nepríjemnom zranení prešiel v posledných rokoch z ultrabehov na bicykel. A práve v sedle zažil prvý raz v živote moment, pri ktorom sa skutočne bál o svoj život. V rámci jednej cyklistickej výzvy mal prejsť celý

kanadský štát Alberta, a teda aj púštnu oblasť pri meste Drumheller. Plášte na jeho gravelovom bicykli sa zabárali do piesku, musel ho teda tlačíť.

„Zrazu som sa dostal na takú vyvýšeninu a všade, kam som dovidel, boli len vlny piesku a skalnaté útvary. Vo fľaši som mal už len asi pol litra vody. Našťastie som si pamätal z dokumentárnych filmov, že ľudia, ktorých našli mŕtvych na púšti, so sebou často ešte mali trochu vody. Šetrili si ju, až nevládali ďalej. Takže som vypil, čo mi zostalo, pozrel si na Google mapách, ktorým smerom je nejaké obydlie, zaťal som zuby a tlačil ďalej,“ hovorí.

Pri najbližšom farmárskom domčeku si nabral vodu z nádoby plnej múch a napil sa cez filter. Keď prišiel do prvého mesta, našiel hotel, v izbe si pustil naplno klimatizáciu a celý deň sa len zotavoval. „Viem, že tu v Kanade sa ľudia na športovanie v horúčavách pripravujú saunovaním. Ja si však nemyslím, že sú nejaké zázračné rady, ktoré by fungovali každému. Treba veľa trénovať, poznať svoje telo a mať rešpekt pred prostredím,“ dodáva Majo.

Podobné rady dávajú vo videách na YouTube aj ďalší účastníci

NAJZNÁMEJŠIE BEHY V PÚŠŤACH

ULTRAMARATÓN BADWATER

Beh sa začína v kalifornskom Údolí smrti vo výške 86 metrov pod hladinou mora. Na pretekárov čaká 135 míľ (217 kilometrov) dlhá trasa, ktorá vedie až pod vrch Mt. Whitney do výšky 2550 m n. m. Preteky sa navyše konajú uprostred júla, kedy teploty môžu atakovať 50 stupňov Celzia.

MARATHON DES SABLES

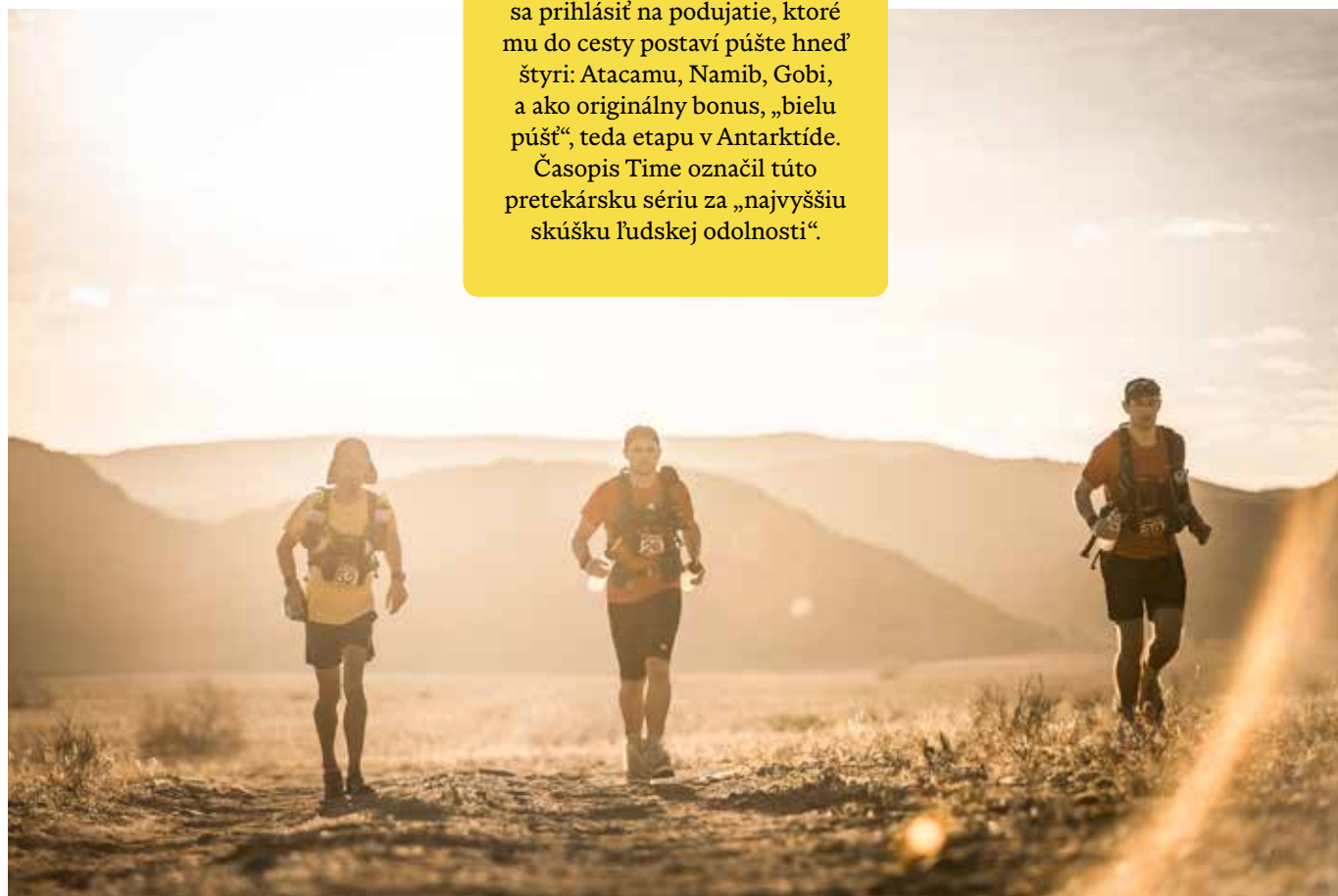
Je známy aj ako Saharský maratón. Nedajte sa však pomýliť názvom, na bežcov nečaká iba čosi vyše 42 kilometrov, ale počas šiestich dní dohromady až 250 kilometrov behu cez najväčšiu púšť sveta. Podujatie sa koná v Maroku už takmer štyri desaťročia, prvý raz sa bežalo v roku 1986.

4 DESERTS

Komu nestačí jedna púšť, môže sa prihlásiť na podujatie, ktoré mu do cesty postaví púšte hneď štyri: Atacamu, Namib, Gobi, a ako originálny bonus, „bielu púšť“, teda etapu v Antarktíde. Časopis Time označil túto pretekársku sériu za „najvyššiu skúšku ľudskej odolnosti“.

„Viem, že tu v Kanade sa ľudia na športovanie v horúčavách pripravujú saunovaním. Ja si však nemyslím, že sú nejaké zázračné rady, ktoré by fungovali každému.“

250 kilometrov dlhého behu Desert Ultra v Namibskej púšti. A hoci pre niekoho môže byť beh v púšti ako peklo na Zemi, kanadskými zimami vytrápený Majo hovorí, že môže byť aj horšie. „Keď si mám vybrať medzi behom v dlhých nohaviciach a páperke alebo trasením sa od zimy vo vetre, snehu a daždi, asi si radšej zvolím beh v tielku a so slnkom nad hlavou,“ zhodnotí nakoniec. ●

Text Dagmar Gurová
Foto Tomáš Hrivňák

Život v pôde

Pripomína to tu nádherne prebujnenú záhradu u babičky, plnú včiel, motýľov a čmeliakov. Na návšteve permakultúrnej kvetinovej farmy sme zisťovali, ako sa vyrovnáť so zmenou klímy.

Už doobeda je neznesiteľne horúco. Lejak, ktorý nás zastihol cestou, do Úľan nad Žitavou nedorazil. Uprostred rozpálenej dediny je prekvapivo iný svet, kvetinová farma Jozefa Teplana, kde je oveľa príjemnejšie. Každý kúsok pôdy tu pokrývajú pestré kvetiny, medzi ktorými by sa poľahky dalo skryť. Ešte aj v malom hájiku s ovocnými stromami rastú obrovské hortenzie. Slniečniciam, vyšším ako dospelý človek, konkuruje podobne urastený vinič.

„Všetko tu pestujeme permakultúrnym spôsobom. Snažíme sa nepoužívať postreky, umelé chemikálie na hnojenie, neorieme, aby sme neničili štruktúru pôdy a udržiavali v nej život v dobrej kondícii,“ vysvetľuje Jozef Teplan, ktorý nás vedie úzkymi chodníkmi pomedzi záhony. Margaréty tu striedajú nevädze, georgíny, klinčeky záhradné, slamičky, pivónie či ozdobnú mrkvu. O kúsok ďalej nás osvieži vôňa mäty a oregana, ktoré sa tiež používajú do kytíc. Ak to sem máte ďaleko, kvety z farmy zoženiete v niekoľkých kvetinárstvách v Bratislave či Bernolákove.

Jozef Teplan počas roka vypestuje vyše sto druhov kvetín. Pripomína to tu nádherne prebujnenú záhradu u babičky plnú včiel, motýľov a veľkých čmeliakov. „Vždy to tak nebolo. Zo začiatku som pestoval konvenčne, ale časom sa pôda tak zničila, že som nedokázal vypestovať kvalitné kvetiny s dostatočne dlhými stonkami,“ spomína. Ako jeden z prvých na Slovensku sa pustil do permakultúry. „Začiatky boli veľmi ťažké, ale potom sa to skokovo zlepšilo.“

VIAC ŠKODY AKO OSOBU Kvety pestuje asi tridsať rokov. V záhrade trávi celé dni. Pozoruje, čo sa ktorým druhom hodí, akí škodcovia a choroby sa objavujú. Zisťuje, ako im predchádzať bez chémie. Popritom vníma aj výzvy, ktoré prináša klimatická zmena.

„Vidím hlavne nárast chorôb, ktoré tu nebývali. Dnes je napríklad problém vypestovať zdravý kôpor, ktorý bol kedysi bežnou burinou.“ Dodáva, že rastie aj tlak škodcov, s ktorými bojuje

„Staráme sa nielen o naše pozemky, ale aj o okolitú krajinu, prispievame v nej k vytváraniu ďalšieho života.“

pomocou prirodzených predátorov, ako sú háďatká a dravé osičky. Medzi hriadkami práve preto necháva rásť burinu. Poskytuje úkryt prospešnému hmyzu. Ten škodlivý pomáhajú vychytať vtáky, ktoré sídlia v búdkach rozvešaných po záhrade alebo v hústinkách a bütľavinách.

V minulosti sa pestovateľská sezóna na farme rozbíhala v máji a končila sa začiatkom septembra. Teraz ju spúšťajú začiatkom januára, a pokiaľ nie sú silné mrazy, vydrží do konca novembra. „Benefity predĺženej sezóny sú oveľa menšie ako škody spôsobené výkyvmi počasia, ktoré prináša zmena klímy,“ hovorí pestovateľ.

Je čoraz ťažšie naplánovať výsadbu tak, aby ju nezasiahli mrazy. Sucho je tu zatiaľ menším problémom ako na mnohých iných miestach na Slovensku, no úrodu ohrozujú intenzívne búrky a prívalové dažde. Krehké kvety museli umiestniť do fóliových tunelov. Inak by silný dážď zničil celé záhony.

VINIČ NA LIPTOVE

Zmena klímy posúva hranice pestovania. U Jozefa Teplana sa už niekoľko rokov darí eukalyptom, ktoré pochádzajú z Austrálie a v Európe sa pestovali hlavne v stredomorských krajinách. Ako pestovateľ viniča a vínar potvrdzuje, že hrozno už možno dopestovať aj na Liptove. „Nové zaujímavé odrody viniča sú väčšinou odolnejšie, ako tie, ktoré tu boli pôvodne,“ hovorí. „Každý pestovateľ si musí vyskúšať, ktorá najlepšie pasuje na jeho konkrétne miesto. Je to veľmi individuálne.“

Vo svojej záhrade má vysadených vyše tristo odrôd, ktoré v súčasnosti pokladá za špičkové pre svoju lokalitu. „Z päťdesiatich nových odrôd, ktoré objednáme, sa ujme jedna alebo dve,“ vymenúva. Takýmto testovaním tu prešlo vyše tisíc odrôd. Nejaký čas to trvá, ale výsledky môžu byť veľmi zaujímavé – od plodov, ktoré pripomínajú čili papričky, až po obrovské strapce s krásnymi štavnatými bobuľami.

„Na nás z malých fariem sa nikto nepozera ako na ľudí, ktorí niečo tvoria. Pre štát nie sú zaujímavé ani tie, ktoré pestujú zeleninu, ovocie,“ hovorí Jozef Teplan. Dodáva, že starostlivosť o rodinnú farmu sa nedá porovnať s obrábaním cudzích rolí a lánov.

„Staráme sa nielen o naše pozemky, ale aj o okolitú krajinu. Prispievame v nej k vytváraniu ďalšieho života.“

Do budúcnosti by podľa neho mohli byť cestou práve malí permakultúrni pestovatelia, ktorých šetrné metódy pomôžu zadržať v pôde viac uhlíka a vody. Jednotlivci zas môžu vo svojich záhradách vytvoriť divokejšiu časť, napríklad výsadbou lúčnych zmesí. Takýto pestrý ostrovček priláka opeľovače a užitočný hmyz, ktorý prospeje celej záhradke.

„Aj drobnými zásahmi, ako je mulčovanie a kompostovanie, možno zmeniť veľa,“ súhlasí Ladislav Bakay z Ústavu krajinskej architektúry Slovenskej poľnohospodárskej univerzity, odborník na staré odrody ovocných stromov. „Mnohých ľudí odrádza pocit, že sú len malými rybami, ktoré neovplyvnia oceán, no nie je to tak. Keď jeden uvedomelý začne, budú sa k nemu pridávať ďalší.“

STROMY V OHROZENÍ

Náš proaktívny prístup potrebujú aj stromy. Klimatická zmena prináša veľké, niekedy až drastické výkyvy, ktoré vplývajú na všetky dreviny. „Každý rok z posledných piatich bol individuálne extrémny. V roku 2022 strácali listy aj suchomilné stromy,“ hovorí Ladislav Bakay.

Ovocinárom robia najväčšie straty neskoré mrazy a ľadovec. Sieťky proti ľadovcu sú pre malých pestovateľov veľmi drahé. Ochrana pred mrazmi môže vyjsť na tisíce eur za noc. „Mne

zakvitla marhuľa 28. februára a mám jeden plod,“ opisuje. Oteplilo sa priskoro. Nebolo dosť opeľovačov a väčšinu kvetov potom zničil mráz.

Veľkým problémom je nerovnomerná distribúcia vody. Niektoré stromy stres zo sucha zvládajú ťažko. Iné sa dokážu čiastočne prispôsobiť – zhodia listy ako orech alebo priškrtia menšie konáre ako tis obyčajný. Ďalšie sa proti suchu bránia ochrannými látkami, ktorými však môžu na svoje oslabenie upozorniť škodcov. Tí sú asi jediní, komu zmena klímy prospieva a dokážu sa rýchlo rozmnožiť aj v lokalitách, kde neboli bežní.

Za masívnym úhynom olivovníkov v Európe je baktéria *Xylella fastidiosa*, ktorú prenáša drobný hmyz. Bráni stromom vstrebať vodu a ony usychajú. Podobne dokážu stromy zničiť fytopatogénne huby, napríklad fytoftóra škoricová, ktorá spôsobuje hnilobu koreňov a zabráňuje toku vody z koreňa do kmeňa a koruny. Tieto huby sa v pôde dokážu rýchlo rozšíriť, keď po vlne horúčav nasleduje výdatný dážď.

V NAŠICH RUKÁCH

„Strom je dlhoveký organizmus. Zmeny sa teraz dejú príliš rýchlo. Nestíha sa prispôsobiť,“ hovorí odborník. Už teraz by sme mali reagovať veľmi flexibilne, ale ak to ostane na štát, potrvá to príliš dlho. „Väčší efekt vidím v komunite, kde sa poznáme. Prospešné zmeny vieme lepšie presadiť, lebo ich robíme pre seba.“

LESY BUDÚCNOSTI

Lesy sú zásobárňou uhlíka, udržiavajú biodiverzitu, chránia pred eróziou pôdy aj záplavami. Považujeme ich za pýchu Slovenska, ťaží z nich aj naša ekonomika. Výrazne to však môžu zmeniť častejšie a dlhšie obdobia sucha a tepla s nevyrovnanými zrážkami, ktoré sú už realitou. Preukázateľne prispievajú k vysychaniu stromov, premnoženiu škodcov, častejším lesným požiarom či posunu hornej hranice lesa. Dôsledky sú zlé pre všetkých vrátane lesníkov.

Národné lesnícke centrum už v roku 2013 upozornilo, že smrekové monokultúry nemajú v podmienkach meniacej sa klímy budúcnosť. Na stránke www.forestportal.sk zverejnilo odporúčania, ako by sa lesy mali adaptovať. Za najproblémovejšie označilo smrek a buk v nižších a stredných polohách, kde ich ohrozuje sucho a škodcovia. Namiesto nich by sa mali rozšíriť dubovo-hrabové lesy s ihličnanmi. Zdôraznilo, že sa treba vyhýbať holorubom a čo najširšie uplatňovať prírode blízke obhospodarovanie lesov.

Ľudia z obce sa môžu dohodnúť, že vysadia remízku, aby im dažde nezmyvali pôdu. Vysádzaním stromov na poliach si zlepšia kvalitu pôdy. V páse, kde rastú, sa neorie, čo udržiava prospešný život v pôde. Korene stromov ho dostávajú aj do hlbších vrstiev. Do krajiny sa hodia extenzívne stromy, ktoré nepotrebujú veľkú opateru. Oskoruša má veľmi tvrdé drevo a efektívne hospodári s vodou. Hruška „snežka“ je extrémne suchovzdorná. Každý podpník semenáča, ktorý má jej gény, prepožičia našim hruškám väčšiu odolnosť voči suchu. Medzi starými odrodami hrušiek sú aj také, ktoré sa dajú pestovať pre plody i drevo, čo je výhodou pri agrolesníctve. Podpníky semenáčov s dobrým koreňovým systémom lepšie zvládnu sucho.

„Staré odrody vnímam ako kultúrne dedičstvo, ktoré treba chrániť, ale nemali by sme sa zaseknúť len pri nich. Mali by sme robiť ľudovú selekciu náhodných semenáčov tak, ako to bolo zvykom v minulosti,“ odporúča Ladislav Bakay.

Monokultúry, ktoré sú pre naše poľnohospodárstvo typické, pri zmene klímy povedú iba k horšiemu. Pomôcť môžu adaptačné opatrenia ako agrolesníctvo, vysádzanie remízok, striedanie plodín, znižovanie plôch jedného druhu, regeneratívne poľnohospodárstvo s bezorbovou metódou, zmeny v zložení lesov. Aj preto sa oplatí spoločne kupovať poľnohospodárske a lesné pozemky a mať dobrého lesného hospodára. Nečakať a už teraz robiť všetko, čo sa dá. ●

„U Jozefa Teplana sa už pár rokov darí eukalyptom, ktoré sa predtým pestovali hlavne v stredomorských krajinách. Hrozno už možno dopestovať aj na Liptove.“

Surfing na Slovensku? Ved' nemáme oceán! Lenže v globalizovanom svete Slováci pri oceánoch žijú a surfujú. Ich deti rastú na vlnách a venujú sa tomuto športu odmalička.

Kto chytá

Text Jana Čavojská

Foto archív Silvie Polákovéj

Vďaka trom nadšencom, ktorí založili Slovak Independent Surfing Association (SISA), začali organizovať súťaže a za vlastné peniaze cestovali na majstrovstvá sveta do Portorika, je už aj Slovensko na svetovej mape surfingu.

LISTINA NA SERVÍTKE

Silvia Poláková kedysi surfovala týždeň-dva v roku, klasicky cez dovolenku a klasicky každé leto ako začiatočníčka. Športovala však odmalička. Bola majsterkou Slovenska v boxe, robila ho na 100 % a jej cieľom bola olympiáda. Kvôli športovej príprave dala dokonca výpoveď v práci. Ale v tom období nebol ženský box na Slovensku veľmi podporovaný, nemala ani veľa možností súťažiť. Po zranení ramena nakoniec zavesila boxerské rukavice na klinec. Ale priviedlo ju to k surfingu.

Pred tromi rokmi sa na svojej klasickej surferskej dovolenke na Tenerife zamilovala do surfera a fotografa zo Slovenska Tomáša Mihálíka. A z ostrova už neodišla. Obaja sú digitálni nomádi, svoju prácu majú stále so sebou, akurát ju môžu robiť z ktorejkoľvek časti sveta. Raz sa takto vybrali na Srí Lanku. Natrafili tam na ďalšieho slovenského surfera, Tomáša Zajačka. A zhodou okolností tam práve prebiehala česká súťaž v surfovaní. „Povedali sme si, že sa prihlásime a snáď nás Česi zoberú súťažiť medzi sebou,“ smeje sa Silvia. „Mali to perfektne zorganizované, mali v priebehu roka štyri pohárové súťaže, každú inde na svete. Prečo sa my Slováci nevieme spojiť a niečo také vymyslieť – pýtali sme sa. Sedeli sme

vtedy s ďalším Slovákom, Tomášom Zajačkom, surferom, ktorého sme stretli na Srí Lanke. Zobrala som servítku a spísala na ňu zakladajúcu listinu nášho nového zväzu.“

Organizácia združujúca slovenských surfistov bola teda založená na servítke. V realite mali jej traja zakladajúci členovia občas sto chutí sa na to vykašľať, keď zistili, koľko oficialít treba vybaviť. Začína to klubom. SISA funguje ako občianske združenie. V septembri požiadala o štatút národného športového zväzu. Silvia hovorí, že museli splniť veľa podmienok a stálo ich to čas aj peniaze. Ale majú pred sebou jasný cieľ: združiť a podchytiť Slovákov, ktorí surfujú na rôznych miestach na svete, a hlavne ich deti.

NA MAJSTROVSTVÁ SVETA

Silvia hovorí, že objavili šikovných surfujúcich Slovákov po celom svete. Stalo sa to hlavne vďaka majstrovstvám sveta v Portoriku, na ktoré sa vybrali po prvom kole slovenských

pohárových súťaží. Tie prebiehajú spoločne s českými. Budúcu sezónu bude mať slovenský pohár medzi septembrom a júnom päť zastávok po celom svete – Portugalsko, Maroko, Francúzsko, Srí Lanka a Bali. Traja najlepší muži a tri najlepšie ženy postupujú na majstrovstvá sveta. V Portoriku sme mali za ženy iba Silviu. Všetci účastníci si museli náklady zaplatiť sami. A nie každý si mohol dovoliť odcestovať do Portorika – kvôli financiám alebo pracovným povinnostiam.

Ako Slovensko skončilo? Na 46. mieste z 55 zúčastnených krajín. „Očakávali sme to a myslím si, že na naše pomery je to dobrý výsledok. V prvom rade sme chceli ukázať Slovákom, že aj oni môžu ísť na majstrovstvá sveta v surfingu,“ vysvetľuje Silvia. Dodáva, že hoci surfuje tri roky takmer každý deň a dostala sa na celkom dobrú úroveň, logicky nedokáže dobehnúť skúsenosti surfistov, ktorí vyrastali na oceáne.

vlny

V surfingu sa súťaží tak, že vo vode sú naraz štyria pretekári a majú dvadsať minút na to, aby porotcom ukázali, čo vedia. Podmienky sú pre všetkých rovnaké. Je na skúsenostiach a tréningu, kto akú vlnu chytí a aké manévry na nej predvedie. „Vlny musíš mať v oku, musíš vedieť, ktorá bude veľká, či sa hneď zatvorí alebo na nej môžeš surfovať,“ vysvetľuje Silvia.

BOJ O ŽIVOT

Na Slovensku sa surfuje na Divokej Vode v Čunove. Simulovaná riečna vlna sa správa inak než vlny na oceáne, tečie oproti, kým oceánska vlna vám tečie od chrbta. Minulý rok boli prvé majstrovstvá Slovenska a Česka v surfovaní na umelej vlne práve v Čunove. V našich podmienkach sa však takto dá trénovať iba v teplých mesiacoch.

PRVÍ SURFERI

My suchozemci to tak asi nevnímame, ale surfovanie je jeden z najstarších športov na našej planéte. Pravdepodobne už pred štyritisíc rokmi rybárske komunity v Peru používali techniky jazdy na vlnách pri návrate z lovu na breh. Moderné surfovanie, podobné tomu dnešnému, vynašli zrejme Polynézania pôvodne z Tahiti na Havajských ostrovoch. Tam začali jazdiť postojáčky na doskách asi v piatom storočí nášho letopočtu. Prví Európania, ktorí videli surfovanie na vlastné oči, boli možno Briti z posádky lode Dolphin v roku 1767 na Tahiti. Prvý písomný záznam o surfovaní nachádzame v knihe poručíka Jamesa Kinga. S kapitánom Jamesom Cookom absolvoval jeho poslednú cestu okolo sveta a v rámci nej videl surfovať obyvateľov Havajských ostrovov.

No vo svete nám vyrastá nová generácia pretekárov. Majstrovstiev sveta juniorov 2024 sa zúčastnil prvý Slováč. Má 14 rokov, žije v Portugalsku a volá sa Tiago Kytka, jeho mama je Slovenka a on reprezentoval našu krajinu. Zo 113 súťažiacich si vybojoval 65. miesto. Ďalší dvaja talentovaní juniori žijú a trénujú na Tahiti. Napriek tomu majú možnosť štartovať pod slovenskou vlajkou. Hoci sme krajina, ktorá nemá more. Pri svetových oceánoch však nájdete napríklad Slovákov, ktorí tam majú školy surfingu a učia iných surfovať.

Silvia má na surfovaní najradšej slobodu a pokoj. „Keď idem na vodu skoro ráno, vychádza slnko, všade je ticho. Je to oslobodzujúce. Niekedy je to až forma meditácie. Človek si prečistí hlavu,“ hovorí. Potom sa zasmeje, lebo vlny oceánu sú nevyspytateľné. „A niekedy sa z toho môže stať doslova boj o život.“●

Dom zvuku

Ako sa ozvučujú filmy a nahrávajú koncerty? O tajomstvách zvukových vln a o tom, ako počuje mikrofón, nám v dome na obrovských pružinách porozprával profesionálny zvukár.

Dom v dome. Budova má vonkajšie múry a v nich na odizolovaných múrikoch a obrovských hrubých pružinách stojí ďalšia budova. Miestnosti v nej sú akusticky upravené. Niektoré materiály, ktorými sú obložené steny, zvuk pohlcujú, iné rozptyľujú alebo odrážajú. Napríklad pórovité materiály zvuk pohltia. Od sústavy drevených lamiel sa vďaka rôznej dĺžke každej lamiely zvuk odrazí smerom k poslucháčovi s maličkým časovým rozdielom.

Aj taký malý rozdiel pomôže vytvoriť v miestnosti prirodzenejší dozvuk.

Hlavne basové frekvencie sa zvyknú hromadiť, volá sa to stojaté vlnenie – niekde stojíš a máš pocit, že basa znie príliš nahlas, ale posunieš sa o meter a takmer ju nepočuješ. Takéto javy vznikajú kvôli zlej akustickej úprave. Dajú sa korigovať napríklad „basstrapmi“ – molitanmi v rohoch miestnosti, ktoré basové frekvencie pohltia. „Je to samostatná vedná

disciplína, stavebná akustika,“ vysvetľuje človek zvukových vln Michal Džadoň. V takto upravených miestnostiach v Dome zvuku na bratislavskej Kolibe ozvučuje filmy, robí nahrávky muzikantov, spevákov a kapiel, a vyrába všetky možné zvuky.

ZVUKY V STOPÁCH

Michal ma vedie zákutiami budovy z 80. rokov minulého storočia. Kedysi prislúchala k filmovým ateliérom. Je to unikátna stavba, prispôbena práci so zvukom. Mikrofón totiž počuje inak ako ľudské ucho. „Jeho správnym umiestnením vieš ten rozdiel zotrieť,“ hovorí Michal. K povolaniu zvukára sa dostal cez hudbu. „Hral som na nejaké hudobné nástroje a vedel som, že nikdy zo mňa nebude excelentný inštrumentalista. Najbližšie k tomu však bola práca so zvukom.“

V Dome zvuku sa spojili piati zvukári, pretože na svoju prácu potrebujú

špecifické podmienky, a miest, kde existujú, je ako šafránu. Michal už prestal robiť šibistu – teda zvukára, ktorý priamo na filmovom pláci s takzvanou šibenicou, mikrofónom na teleskopickej tyči, loví slová nad hlavami hovoriacich hercov. To je fyzicky aj psychicky veľmi náročná práca. No každý film potrebuje po nakrútení ozvučiť. Jeho zvuková zložka sa takmer celá vyrába nanovo na miestach, ako je Dom zvuku. Je to niekoľkokomesačný proces. Ako to, že zvuky nenahrávajú priamo na pláci? „Niekedy možno nevyznejú úplne na sto percent a treba ich podporiť. Pre filmy sa zároveň kvôli dabingu do iných jazykov musí urobiť medzinárodný miešací pás – všetky zvukové zložky po stopách. Keď totiž vypneš dialógovú stopu, ruchy, ktoré boli pod dialógom, tam zrazu nie sú. Takže ich treba dorobiť,“ rozpráva Michal.

Ruch sa dopĺňa doslova ku každému kroku. „Zvuky musia byť konzistentné. Originálne ich z rôznych záberov počuť rozdielne. Ak chceme dosiahnuť realistický zvuk, musíme ich nahráť nanovo a dosynchronizovať ich do filmu.“

V minulosti sa zvuk do všetkých filmov musel vyrábať nanovo. Kamery hrkotali, takže to, čo sa nahralo na pláci – dialógy, ruchy, atmosféra – nebolo vôbec použiteľné. Keď vyvinuli zaboxovanú filmovú kameru so skrytým mechanizmom, otvorilo to tvorcom nové možnosti. Časť originálnych zvukov mohli použiť. „Ale aj dnes robíme niektoré filmy

celé postsynchrónne,“ hovorí Michal. Napríklad historický film Spiaci účet, ktorý nedávno dokončil. V takých filmoch sa nesmú objaviť súčasné civilizačné ruchy, ako zvuky lietadiel, električiek či motoriek. Preto treba všetky zložky zvuku – dialógy, ruchy, atmosféry – nahráť osobitne.

MNOŽSTVO REKVIZÍT

Ako sa to robí? S Michalom kráčame do zadnej miestnosti s množstvom rekvizít. Sú tu nádoby, okenice, dvierka, tlačidlové telefóny, rôzne typy oblečenia a topánok, zámky a kľúče, bič, klobúk, sedlo... Michal ma upozorňuje na podlahu. Tu sú rôzne typy povrchov: drevené dosky, asfalt, prach, parkety, betón. Je jasné, že hoci dokážu na niektoré zvuky a ruchy využiť zvukové banky, potrebujú aj množstvo rekvizít.

Na nahrávanie treba hercov, takzvaných ruchárov, väčšinou sú dvaja, a rekordistu, môže byť v jednej osobe

„Každý film potrebuje po nakrútení ozvučiť. Jeho zvuková zložka sa takmer celá vyrába nanovo. Je to niekoľkokomesačný proces.“

s majstrom zvuku, ktorý nahraté počúva a hodnotí, či je to nahraté dobre. Herci ruchári zvukmi „hrajú“ to, čo sa odohráva na obraze. Čo ak kráča dvadsať ľudí? „Tak dvaja musíme ísť desaťkrát,“ smeje sa Michal. Dal by sa desaťkrát zreplikovať zvuk chôdze dvoch hercov, ale nefungovalo by to a mohli by nastať rôzne fázové problémy. Lepšie je nahráť to osobitne.

Pri scénach s veľkým množstvom komparzistov sa nahrávajú aj hlasové atmosféry, takzvané zbory. S desiatimi hercami dokáže režisér vytvoriť dojem hlučnej ulice so stovkami komparzistov. Scéna sa nahráva na viackrát, herci menia hlas a pozíciu voči mikrofónu. Všetky pokusy sa potom navrstvia a spolu vytvoria dojem hustého davu.

Ako však vyrobiť napríklad zvuk kopania v bani? „Dôležité je rozobrať si každý zvuk na drobné a zvoliť si správny materiál,“ vysvetľuje Michal. „Chceme tam napríklad počuť úder do kameňa, lámanie kameňa, cvengot kovového krompáča, odffkavajúce iskry, vírzenie dreveného poriska. Každý element nahrávame zvlášť. Keď sa spoja dokopy a urobí sa dozvukový efekt, zahrá hutný zvuk kopania v bani.“ Návod na vytváranie jednotlivých zvukov však neexistujú. Ani v univerzitných skriptách sa to nepísalo. Je na kreativite každého zvukára, ako si poradí.

AKUSTICKÉ ÚSKALIA

Obzvlášť komplikované je nahráť orchester. Používajú sa väčšinou dva alebo tri hlavné mikrofóny, ktoré berú zvuk ako celok, a na ďalšie miesta pri nástrojových skupinách umiestňuje zvukár spotové mikrofóny, ktorými „dokrími“ celý zvukový obraz. Michal tvrdí, že nahrávky orchestrov robia tí najlepší zvukári.

Podobné je to s metalovým koncertom alebo folklórnou skupinou. Možno to vyzerá jednoducho, ale nie je. „Ludovkári potrebujú veľkú miestnosť, sú to rezavé spevy, na malú miestnosť sú príliš hlasné, zvuk sa ako keby nahromadí a potom vznikajú rôzne stojaté vlnenia, skreslenia. Vo veľkej miestnosti sa zvuk môže rozprestrieť a pôsobí prirodzene,“ vysvetľuje Michal. Zvukárovi komplikuje situáciu aj to, že folkloristi chcú pri nahrávaní hrať a spievať spolu. „Normálne by sme nahrali každý nástroj osobitne,

jeho práce – synchronizovanie ruchov s obrazom. Napríklad zosynchronizovať nahrávku kroku s položením nohy na zem na plátne, s ktorým sa stále musí trápiť ručne.

Zvukárovi v súvislosti s možnosťami modernej doby a digitálnych technológií chýba hmatový zážitok z práce so zvukom. Analógové konzoly, na ktorých sa bolo treba dotýkať bežcov a krútiť veľkými krútidlami. „Vtedy viac počúvaš. Keď sa len pozeráš do displeja na krivky a používaš myšku, berieš zvuk viac vizuálne. No ja sa snažím pri práci používať viac uši ako oči.“

A ako si vlastne máme zvukové vlny predstaviť? Podľa Michala je to záludná otázka. „Ako vlnky na hladine rybníka, keď doňho hodiš kameň. V niektorých častiach priestoru sa

„Niektoré vlnenia, ako infrazvuk pod frekvenciou, ktorú dokáže zachytiť ľudské ucho, vnímame skôr telom. Napríklad vibrácie vytvorené zemetrasením.“

spev osobitne a následne to zmixovali. Ale ľudovkári chcú, aby to malo energiu. Takže vzniká veľa akustických úskalí,“ konštatuje Michal. „Pozíciu mikrofónov treba prispôbovať rozostaveniu hudobníkov.“

Môže si pred nahrávaním vypočítať skupinu v priestoroch, v ktorých to neskôr prebehne? Vraj by to bolo ideálne. No je neskoro chystať mikrofóny, keď máte kapelu už v sále. No môžete si ich aspoň „doštelovať“, aby ste dosiahli autenticitu.

Sú zvuky, ktoré sa dajú vyrobiť synteticky. Kedysi tak bežne ozvučovali počítačové hry: to, čo sme v nich počuli, bolo vysyntetizované napríklad z oscilátorov a šumových generátorov. Michal vysvetľuje, že každý zvuk sa dá rozdeliť do elementov. „Napríklad oheň. Naspodku je bublanie, potom

hlbšie pukanie, nad tým šumenie a praskanie. Každý z tých elementov dokážeme vytvoriť z rôznych šumových generátorov alebo oscilátorov a dostaneme komplexný zvuk.“

AKO VLNKY NA HLADINE
Umelá inteligencia vraj zvukárom zatiaľ prácu nevezme. Podľa Michala im ju zatiaľ uľahčuje. Sú funkcie, ktoré dokážu napríklad v nahrávke oddeliť jednotlivé hudobné nástroje a izolovať ich do stôp. Ďalšie dobre opravujú nedokonalosti nahratého zvuku, ak je zašumený alebo v ňom počuť nárazy vetra. Michala by potešilo, keby AI dokázala spoľahlivo urobiť otrockú a nezaujímavú časť

vlnenie hromadí, inde rozostupuje, rozriedi. Závisí to od frekvencie, hlasitosti, akustických vlastností. Ale zdigitalizované v softvéri ich máme ako vlnovky. Basové tóny majú širšie a hladšie vlnovky. Čím sú tóny vyššie, tým sú vlnovky strapatejšie.“ Niektoré vlnenia, napríklad infrazvuk pod frekvenciou, ktorú dokáže zachytiť ľudské ucho, vnímame skôr telom. Napríklad vibrácie vytvorené zemetrasením.

Film je priemysel. Väčšina je mravenčia práca a až keď každá z tých drobností do seba zapadne, vytvoria celistvý zážitok. Ľudia, ktorí vytvárajú zvuky, sú často v úzadí. „Ale myslím si, že zvukári sú z povahy skôr introverti,“ smeje sa Michal. „Takže mi to ani neprekáža.“●

ČLOVEK MORA

Text Jana Čavojská

Foto Jana Čavojská, archív Rudolfa Krautschneidera

Český moreplavec, dobrodruh a staviteľ lodí Rudolf Krautschneider sa plaví svetovými oceánmi už 54 rokov. Najradšej smeruje do polárnych oblastí a nespolieha sa pritom na prístroje.

Postavil desať námorných plachetníc. Najväčšia vážila 60 ton a mala tri sťažne. Najmenšia, jednosťažňová, meria tri metre a vraj na oceán stačí. Aspoň to tvrdí Rudolf Krautschneider, český moreplavec a dobrodruh. Vyzerá presne tak, ako by ste si predstavovali morského vlka. Moria a oceány brázdí už 54 rokov. Hovorí, že vo svojom veku by už mal dostať rozum – ale ešte ho vraj nedostal.

**Ako to, že sa s moreplavcom stre-
távam v Orlických horách a nie na
vode?**

Moje najstaršie dieťa má 47 rokov. Najmladší chlapci majú 5 a 13. A to je dôvod, prečo som pred trinástimi rokmi kúpil tento dom a opravil som ho. Chcel som pre svoje deti vytvoriť domov. O týždeň však budem zas na lodi. Každý rok robím na Baltiku plavby pre deti z detského domova.

Kam sa poplavíte?

Kam nás zanesie vietor. Keď som plával kedysi, mal som jasný cieľ. Napríklad Grónsko, Špicberg, Labrador, Island, Antarktídu. Ale teraz je to jedno. A keď sa túlate po mori 54 rokov, je trochu problém nájsť miesto, kam by ste chceli plávať.

Všade ste už boli?

To nie, ale bol som vo všetkých oceánoch na svete, a to ikrát. Hlavne v tých studených. Samozrejme, veľa času som strávil aj v trópoch, ale len preto, že keď sa chcete dostať na južnú pologuľu, musíte preplávať tropické pásmo. Čo ma nikdy netešilo. Teplo nemusím. Mám rád zimu. Najlepšie počasie je pre mňa, keď prší a fúka vietor. Cez vikend sme boli s mojimi chlapcami a s deťmi z detského domova stanovať. Celkom slušne pršalo. Vysvetlil som im, že dážď síce padá, ale my si ho nevšímame. Deti mali úplne premočené košeľe a nevšímali si to. Sladká voda uschne. Slaná voda úplne neuschne nikdy. Keď deti z detského domova plakali, že musia odísť od mora, povedal som im, aby si do morskej vody namočili uteráky. Zostane v nich soľ, vďaka ktorej budú nasávať vlhkosť zo vzduchu. Nikdy neuschnú a budú voňať ako more. Komu chýba more, nech si takto doňho namočí uterák. More bude mať potom so sebou.

Ako ste si zamilovali more?

Narodil som sa cez druhú svetovú vojnu vo Viedni. Po vojne tam nebolo čo jesť, tak sa moja matka rozhodla vrátiť domov na Moravu k svojmu otcovi, môjmu dedkovi. On šialene miloval more, hoci ho nikdy nevidel. Stále mi o ňom rozprával a čítal. Ešte som nechodil do školy a už som vedel, kto je Nansen, Amundsen, Cook. Chodili sme do kostola svätého Mikuláša v Znojme. Bola tam kazateľnica v tvare

„Zažil som búrky so silou hurikánov, plával som medzi ľadovcami. Ale najväčšie nebezpečenstvo hrozí v prístave. Chcú od vás peniaze, doklady, ľudia majú kadejaké choroby, ktoré na mori nie sú. Neexistuje nič nebezpečnejšie ako pevnina.“

glóbusu. Dedko mi ukazoval, že všade je samé more. Hovoril, že pevnina tvorí len 26 % zemského povrchu. Normálny je teda ten, kto sa pohybuje po mori, lebo pevnina je mimo normy. Ty musíš byť normálny, hovorieval mi.

Kedy ste sa plavili po prvýkrát?

Keď som mal 16, chcel som vyplávať na Čierne more. S kamarátom sme postavili drevenú loď, dlhú 4 a pol metra, a plávali sme z Bratislavy po Dunaji. Prvýkrát nás zatkli na juhoslovanskej hranici a druhýkrát v Rumunsku pri Suline na konci dunajskej delty. Kamarát stratil nervy a odišiel domov. Ja som tam zostal. Bol som blbý ako poleno. Šiel som na zábavu s nejakým dievčaťom a keď som sa ráno vrátil k lodi, bola rozobratá do poslednej dosky. Dedinčania neukradli loď, ale dosky. Každý si vzal pár.

Čo ste robili potom?

Hrozne som zúril. Po čase mi došlo, že keby som na more vyplával, utopil by som sa. Mal som totiž k dispozícii iba školský atlas a nič som nevedel.

Takže ste sa rozhodli vyštudovať námornú školu?

Nechal som si čas. O osem rokov som si zaobstaral námornú loď, odišiel som do Poľska a vyplával som na sever. Majú tam ale iný systém ako sedieť v škole. Učíte sa praxou na lodi. V Poľsku som sa aj oženil. Som polo- vičný Poliak, v poľštine som napísal päť kníh a prednášam astronavigáciu na námorných školách. Lenže dnes to už nie je povinný predmet. Všetci majú malú krabičku, ktorá im hovorí presnú polohu. Iný displej im povie, kam majú plávať. Plávať môže doslova každý blbec a navigačnú prácu zaňho urobia prístroje. Ja nič také nemám.

Určite sa dá plávať aj bez elektroniky, ale zas je to dobrá pomôcka, nie?

Po prvé, stojí to peniaze. Tých mi je ľúto na také hlúposti. Po druhé, nepotrebujem to. Mám sextant a staré mapy. Pobrežie sa veľmi nemení. A mám so sebou niečo, čo je úplne najdôležitejšie na svete. Zdravý rozum.

Ak nemáte ten, nemusia vás zachrániť ani tie krabičky.

V roku 1977 ste doplávali za severný polárny kruh. Na akej lodi to bolo?

Na Vele. Mala 7 metrov. Bola to prvá československá loď za polárnym kruhom. Na začiatku som nemal ani sextant. V Aberdeene v Škótsku som si ho vystrelil na strelnici pri kolotoči. Musel som na to presne trafiť tri srdiečka. Strieľam celkom dobre, snažím sa aj strieľať si z ľudí, ale to je už iná vec. Majiteľ strelnice tvrdil, že jeden môj výstrel nie je úplne presný. Okolo stáli Škóti a začali naňho kričať, že je lump a zlodej a že som trafil presne. Tak mi ten sextant dal. Bol z bakelitu a nebol ani úplne dobrý, ale naučil som sa s ním pracovať.

Za komunistov ste nemali problém cestovať?

Námorný jachting bol u nás športové odvetvie. Komunisti mohli plávať každý rok za štátne peniaze. Ja som komunista nikdy nebol. Tak som sa oženil v Poľsku a mal som poľskú námornú knižku. Plával som napríklad na Špicberg, ale pred úradmi som predstieral, že som na Baltiku v poľských teritoriálnych vodách. Ale táto otázka ma vždy dopáli.

„Keď deti z detského domova plakali, že musia odísť od mora, povedal som im, aby si do morskej vody namočili uteráky. Zostane v nich soľ, vďaka ktorej budú nasávať vlhkosť zo vzduchu. Nikdy neuschnú a budú voňať ako more.“

Prečo?

Ako to, že v roku 1990 som bol jediný, kto vyplával na plavbu okolo sveta? Kde boli všetci tí, ktorí dovtedy veľmi trpeli pod jarmom komunizmu? Po návrate v roku 1994 mi niekto povedal, že jeho otec a strýko chceli tiež vyplávať na more. Za komunizmu vraj nemohli a potom nemali peniaze. Ponúkol som im svoju loď. Práve som sa vrátil z plavby, ktorá trvala tri a pol roka. Mal som oceánu plné zuby. Vraj nemajú ani na potraviny. Povedal som im, že im kúpim konzervy, stačí, nech mi potom pošlú z cesty pohľadnicu. Ale neozvali sa. Je to totiž o národnej povahe.

Ako ste hľadali posádku na plavbu okolo Antarktídy?

V roku 1990 som mal pripravenú 14-metrovú loď Polárku, ktorú som postavil. Keďže Čechoslováci sa tvárili, ako veľmi chcú cestovať a nemôžu, začal som obchádzať jachtárske kluby a ponúkal som im účasť na plavbe. No nikoho som nezohnal. Tí ľudia v skutočnosti cestovať nechceli. Nakoniec som našiel dvoch členov posádky medzi roľníkmi. Jeden z nich bol z Čalova zo Slovenska. Volal sa Július Ecsi, bol to traktorista, miloval kone a more nikdy nevidel. Najťažšie preňho bolo predať pred plavbou svojho koňa.

Na oceáne sa osvedčili?

Hoci nikdy predtým nevideli more a nič o ňom nevedeli, stali sa z nich fantastickí moreplavci. Skutočne chceli cestovať a spoznávať svet.

„Pre plavbu do polárnych krajov musíte urobiť tisíc vecí. Postaviť loď, naučiť sa ju ovládať. A to najdôležitejšie: prestrihnúť pupočnú šnúru od pravidelného jedla, spánku a života.“

Zmenili sa oceány oproti minulosti?

Mení sa to v pasátoch. Je to turistická zóna, dovolím si tvrdiť, že skoro tlačénica. Pol roka z roku je tam dobré počasie, potom sa na pol roka musíte niekam schovať, lebo príde obdobie hurikánov a monzúnov. Ale pol roka je tam krásne. Ľudia majú radi modré more, teplo, slniečko, tropické ovocie a neviem čo ešte spojené s Karibikom.

Rum?

Jasné. Ale na lodiach kedysi nevozili alkohol, aby chľastali, ale preto, že neboli schopní udržať vodu pitnú. Jediná možnosť bola piť víno. Národnici liezli po sťažnoch do výšky 40 metrov. Opití by to nezvládli. Niečo také je len vo filmoch o pirátoch. Realita je iná.

Ako si teda máme predstaviť nejakého vetrami ošľahaného námorného kapitána?

Okolo sveta neustále pláva asi desaťtisíc plachetníc. Stretol som Holanďana, ktorý trasou pasátov plával okolo sveta už siedmykrát. Vedľa mňa plávala babička a štrikovala ponožky.

Niektorí ľudia žijú na plachetniciach celý život. Je to pre nich domov. Keby ste im povedali, že sú hrdinovia, veľmi by sa čudovali, lebo na tom nič hrdinské nie je. More je najbezpečnejšia časť sveta.

Vy ste tam nezažili nič nebezpečné?

Zažil som búrky so silou hurikánov, plával som medzi ľadovcami. Ale najväčšie nebezpečenstvo hrozí v prístave. Chcú od vás peniaze, doklady, ľudia majú kadejaké choroby, ktoré na mori nie sú. Neexistuje nič nebezpečnejšie ako pevnina. Ľudia sa boja žralokov. Poznáte osobne niekoho, koho uhryzol žralok?

Nepoznám.

Ale určite poznáte niekoho, kto havaroval autom. Možno aj vám sa to stalo. Na živote nás neohrozujú žraloky, ale autá. Keď sa človek vzdiali od civilizácie na more, umrie neskôr. Lenže ľudí ani nenapadne odsťahovať sa k moru alebo na more. Pacient s astmou radšej berie lieky a inhaluje na

prístrojoch, a umrie o desať rokov skôr, lebo tu sa nemôže ani nadýchnuť.

Plavíte sa kvôli ceste samotnej alebo kvôli miestam, ktoré chcete vidieť?

Oboje. Plávam 54 rokov. Je úžasné pomaly, desaťtky rokov, spoznávať a vnímať svet a radowať sa zo života. V Poľsku mám veľa priateľov medzi rybármi, jachtármi, námorníkmi, konštruktérmi plachetníc. Žijem v parte ľudí mora. Je mi v nej veľmi dobre. Hlavným cieľom mojich plavieb boli polárne kraje. Nestretnem tam žiadnych ľudí, nepotrebujem pas ani peniaze, som v absolútne čistej a nádhernej prírode. To je hlavný dôvod. Ďalší dôvod je, že to nie je ľahké. Keď je niečo jednoduché, nemá to žiadnu hodnotu. Pre plavbu do polárnych krajov musíte urobiť tisíc vecí. Postaviť loď, naučiť sa ju ovládať. A to najdôležitejšie: prestrihnúť pupočnú šnúru od pravidelného jedla, spánku a života.

Vraj sa občas živíte ako drevorubač a stínali ste stromy aj v Brazílii, Kanade či Austrálii. Zarábali ste si tak, aby ste mohli pokračovať v ceste?

Ak by som plával a zarábal, nikdy by som nedosiahol cieľ. Takže môžem niekde pracovať, ale nemusím.

Kedy spíte, keď ste na plachetnici sám?

Dobrá plachetnica pláva aj bez vás. Vy spíte a dúfate, že ste ju dobre odnavigovali a do ničoho nenarazíte.

Čo teda robíte celé dni?

Na lodi je veľa práce. S plachtami. Občas sa niečo stane. A ja píšem. Raz som zostal stať s plachetnicou Polka dva týždne v pásme ticha severne od rovníka, kde občas nefúka aj mesiac. Napísal som tam dve knihy.

Nepoužívate motory?

Tridsať rokov som žiadny na plachetnici nemal. Ale Vojta s Julom povedali, že so mnou budú plávať, len ak kúpim motor „zetur“. Boli to traktoristi, chceli mať na lodi traktor. Tak som kúpil dvadsaťročný motor za 1600 korún. Oni ho dali dohromady, zabudovali ho do lode a perfektne funguje dodnes, lebo „zetur“ je nezničiteľný.

„Raz som zostal stať s plachetnicou Polka dva týždne v pásme ticha severne od rovníka, kde občas nefúka aj mesiac. Napísal som tam dve knihy.“

Je motor pre plavbu nevyhnutný?

Špeciálne na plavbe okolo Antarktídy nás párkrát zachránil od veľkých problémov. Keď sa totiž dostanete do ľadového poľa a nefúka vietor alebo fúka zle či málo, bez motora ním nepreplávate. Môže vás zovrieť a rozpučiť.

Vraj si vždy so sebou nosíte zásoby jedla na celú plavbu. Nechytáte napríklad ryby?

Ryby som chytal často. Ale v mnohých moriach nie sú. A keď chytáte ryby, nemôžete plávať. No niekedy sa musíte ponáhľať. Napríklad, keď vidíte, že sa na vás blíži vrstva oblakov cirusov, vyzerajú ako potrhaná vata, a viete, že do dvoch dní bude búrka. Zastavte sa a chytajte ryby! Keď nevíete, ktorým smerom stred tlakovej níže pôjde. Musíte s plachetnicou uháňať, aby ste sa jej vyhli. Na juhu neexistuje počasie, ktoré by nebolo búrlivé. Preto sme za tri a pol roka stretli len jednu jedinu loď, zaoceánsku výskumnú. Nestretli sme žiadnych jachtárov z Chorvátska, žiadnych opálených borcov v bielych kraťasoch. Ale zato sme videli krdle tučniakov.

V Antarktíde ste mohli vystupovať na breh?

Samozrejme. Špecializoval som sa na návštevy starých opustených polárnych staníc. Severské národy tam kedysi ako prvé začali loviť ryby. Vyvražďili, čo mohli. Ja som mal na všetkých lodiach, ktoré som staval, piecku na uhlie a drevo.

Odkiaľ ste brali drevo a uhlie?

Vždy nejaké bolo na tých opustených polárnych staniach. Žiadny problém. Dokonca viem o jednej stanici, kde je niekoľko vagónov perfektného uhlia. Nabrali sme si ho na celý rok. Keby niekto chcel zadarmo uhlie na zimu, nech mi zavolá a poviem mu, kde tá stanica je. Akurát je to nejakých 20 000 kilometrov ďaleko. Plavba tam a späť by zabrala rok a pol.

Plávali ste do cudzích krajov aj preto, že ste chceli stretnúť ľudí a spoznať ich?

Samozrejme. Bol som napríklad v rezerváciách pôvodných obyvateľov na polostrove Labrador v Kanade. Skamarátil som sa s náčelníkom – kúzelníkom. Ospravedlňoval som sa mu za to, aké hovädá sme boli, my Európania, keď sme tam prišli, zabíjali ich a všetko ničili. Chytil ma za ruku a povedal: „To je inak. Vyhrali ste nad nami, lebo ste boli lepšie zorganizovaní. A predtým, ako ste sem prišli, ste v rámci svojich pováh vymysleli zbrane, aké sme my nikdy nevymysleli a nedokázali vyrobiť. Takže ste nás premohli. Keby sme mali lepšiu organizáciu ako vy, rovnakým spôsobom by sme okupovali Európu.“ Čumel som, keď mi toto povedal príslušník národa, ktorý toľko trpel. Keď som pristál s plachetnicou v dedine v juhovýchodnej časti Grónska, pre miestnych to bolo, ako keby priletel apoštol. Turisti sa pohybujú v blízkosti letísk. Nechodia do odľahlých dedín. Tam bola susedná dedina vzdialená

600 kilometrov. Žilo tam asi 130 ľudí, a keď nasnežilo, na sedem mesiacov zostali odrezaní od sveta. Nejaký čas som strávil v džungli v Brazílii. Tam sa môžete veľa naučiť. Napríklad, viete, ako miestni lovia opičku malpu kapucínsku?

Nie, ale verím, že mi to poviete.

Lovci používajú jej podobnosť s ľudskou náturou. Základná ľudská vlastnosť sa volá chamtivosť. To je naša podstata. Lovca vezme suchý kokosový orech, vyvrtá doň diery a dovnútra dá kamienok. Opička príde, strčí tam ručičku, uchopí kamienok, ale diera je príliš malá, aby ruku s kamienkom vytiahla. Vtedy ju lovec strčí do vreca. Tam opica kamienok pustí, ale už je neskoro. Keď som to videl, uvedomil som si, že väčšina ľudí sa správa úplne rovnako. Niečo chytiť a nepustiť to, kým nie je neskoro. Ja to nikdy takto robiť nebudem.●

RUDOLF KRAUTSCHNEIDER (81)

Staviteľ plachetníc a moreplavec. Živí sa hlavne ako drevorubač. Rád píše knihy, ale nerád ich predáva. Vášnivý propagátor moreplavby a terapie na mori. Narodil sa vo Viedni, detstvo strávil v Znojme. V roku 1977 doplával za severný polárny kruh. V roku 1982 plával na oceľovej plachetnici Polka do Južnej Ameriky, kde sa nechtiac primiešal do vojny o Falklandy. V rokoch 1990 – 1994 oboplával na jachte Polárka s ďalšími dvomi členmi posádky Antarktídu. Po návrate z plavby okolo sveta začal organizovať plavby pre deti z detských domovov a pre ľudí liečiacich sa zo závislosti na drogách a alkohole.

PODOZRIVÉ

Zvuky prírody prospievajú ľudskému zdraviu. Najviac profitujeme zo štebotu vtákov a zurčania vody. Sú však pre nás prírodné decibely lepšie ako ticho?

Text Zuzana Vitková

Foto Casey Horner, Julien Riedel (Unsplash)

Hovorí sa, že ticho lieči. Keď mozog nevyrušujú žiadne zvukové vnemy, spracúva nedávne podnety, tvorí nové bunky a podľa viacerých vedeckých štúdií sa počas stíšenia znižuje tlak v mozgu a obehovej sústave. Starší medzinárodný výskum dokázal, že pre náš organizmus je lepšie sedieť dve minúty v tichu než počúvať relaxačnú hudbu.

Znie to jednoducho a logicky. No väčšinu života trávime, naopak, obklopení rôznymi hlukmi, ktoré už často ani nevnímame. Vedci preto už roky skúmajú, ako nám tento permanentný hluk škodí. Veľké epidemiologické štúdie spojili napríklad hluk, ktorému sme vystavení v noci, so zvýšeným rizikom vysokého krvného tlaku, infarktu, mozgovej príhody, cukrovky či psychických problémov. Náš mozog totiž zachytáva okolité zvuky aj počas spánku a neustále vyhodnocuje, či pre nás nepredstavujú hrozbu.

Svetová zdravotnícka organizácia vypočítala, že v roku 2018 prišli obyvatelia Európskej únie kvôli hluku spôsobenému dopravou o 1,6 milióna rokov zdravého života. Vydala tiež odporúčanie, aby priemerný hluk počas

„Ako druh sme sa vyvinuli v prostredí plnom prírodných zvukov. Aj dnes sú pre nás indikátorom bezpečia.“

TICHO

dňa neprekročil 53 decibelov. Približne tam sa na zvukovej stupnici nachádza bežná medziľudská konverzácia.

EXISTUJE DOBRÝ HLUK?

Skupina kanadských vedcov pod vedením Rachel Buxtonovej z Carletonskej univerzity v Ottawe skúmala, ako ľuďom môže škodiť napríklad bývanie pri večne nedokončenom stavenisku či križovatke, ktorá nikdy nespí. Keď v roku 2019 pracovali na dokumentovaní hluku v národných parkoch USA, začala Buxtonová uvažovať aj o opačnom scenári. Môže neprestajné mechanické vlnenie, ktoré vyvolá v uchu sluchový vnem, nášmu telu aj duši uľahodiť?

„Ak počujem veľa príjemných zvukov prírody, ako napríklad spev vtákov, je to lepšie než nepočuť nič?“ pýtala sa Rachel Buxtonová. Jej výskumná skupina analyzovala 36 štúdií, ktoré sa venovali zdravotným benefitom zvukov prírody.

Napriek tomu, že jednotlivé štúdie mali rozdielne metódy a ciele, vedci v nich objavili spoločné témy. Na základe toho vypočítali, že rôzne skupiny ľudí, vystavené zvukom prírody, zaznamenali až 184-percentné zlepšenie zdravotných výsledkov. Napríklad zníženie krvného tlaku, stresových hormónov či pocitov bolesti.

V osemnástich štúdiách naši výskumníci dôkazy o tom, že takéto zvuky nám zlepšujú náladu a niektoré rozumové schopnosti. A to aj v prípadoch, keď sa zvuk prírody zmenil na hluk a dosahoval hlasitosť vysávača.

Prečo na nás prírodné decibely vplyvajú pozitívne si vedci vysvetľujú evolúciou a tým, ako náš mozog vyhodnocuje už spomínaný pocit možného ohrozenia. Ako píše autori štúdie: „Prírodné zvuky nám poskytujú náznaky usporiadaného sveta bez nebezpečenstva, čo nám umožňuje kontrolu nad stavmi mysle.“ Naopak,

„Svetová zdravotnícka organizácia vypočítala, že v roku 2018 prišli obyvatelia EÚ len kvôli dopravnému hluku o 1,6 milióna rokov života.“

hluk bez prírodných zvukov v nás môže podľa výskumníkov vyvolať ostražitosť a bdelejší či vzrušenejší stav. „Ako druh sme sa vyvinuli v prostrediach plných rôznych prírodných zvukov. Takéto prostredie je teda pre nás aj dnes indikátorom bezpečia,“ povedala Buxtonová pre denník Washington Post.

Aj keď vedkyňa v štúdiách nenašla odpoveď na svoju pôvodnú otázku – či sú pre nás zvuky prírody lepšie ako ticho, laboratórne experimenty ukazujú, že pozitívny vplyv na zdravie má aj zmes mestského hluku a zvukov prírody. Napríklad v mestských parkoch.

POMÔŽE AJ NAHRÁVKA Spomedzi všetkých zvukov, ktoré vedci skúmali, mal na zdravie účastníkov štúdií najlepší vplyv zvuk vody. Po ňom nasledoval spev vtákov. Ten zmiernoval najmä stres a mrzutosť.

Prečo nás žblnkot či zurčanie vody upokojuje, si vedci takisto sčasti vysvetľujú našou minulosťou. Voda je totiž základnou podmienkou nášho prežitia. Má tiež schopnosť maskovať svojím zvukom iný typ hluku. Vlnenie

jej hlasnejších zvukov totiž vrcholí v nižších frekvenciách a jemne sa spája s frekvenciami tichších prúdov vody. Túto kombináciu upokojujúcich vlastností často využívajú v mestách, kde hluk zmiernujú napríklad fontány.

Ak práve sedíte v práci, nemáte možnosť navštíviť park a jediný zvuk vody je ten z vodovodného kohútika, dobrou správou je, že väčšina výskumov testovala vplyv prírody na ľudské zdravie v laboratóriách či nemocniciach. Hoci zvuky prírody boli autentické, počas mnohých experimentov ich dobrovoľníci počúvali vo forme nahrávok cez slúchadlá. To mohlo do určitej miery skresliť výsledky.

No pokiaľ práve potrebujete prehlúšiť hlučného kolegu či kolegyniu pri vedľajšom stole, môžete si skúsiť zlepšiť náladu či znížiť tlak nahrávkami spevavcov pri padajúcom vodopáde, ktoré nájdete na internete. Vedecké poznatky hovoria, že by to mohlo fungovať.●

Ako sme kolonizovali Tahiti

Text Juraj Červenka
Ilustrácie Katarína Chlebníčanová

V medzivojnovom období vnímali našinci Francúzsku Polynéziu, a najmä Tahiti, ako zasľúbenú zem. Mnohí tu hľadali šťastie, našli však často sklamanie.

Hoci Slovensko a Francúzsku Polynéziu delí vzdušnou čiarou vyše 15 000 kilometrov, v 20. rokoch minulého storočia sa o týchto tichomorských ostrovoch u nás veľa písalo aj hovorilo. Do povedomia Slovákov a Čechov vstúpili najmä vďaka Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, ktorý sem v roku 1910 prišiel pozorovať Halleyho kométu a postavil observatórium. Štefánik bol Tichomorím okúzlený, pozitívne dojmy nezmarila ani oblačnosť, ktorá napokon astronomické pozorovania prekázala.

V čase masívnej emigrácie do zámoria uvažoval Štefánik o zriadení kolónie krajanov, ktorá by niesla podľa viacerých zachovaných zdrojov pomenovanie „Nové Slovensko“. Pristáhovalci mali pracovať na vlastných plantážach. V roku 1929, pri

príležitosti 10. výročia Štefánikovej smrti, to v spomienkovej knihe Štefánikov memoriál uvádzal autor J. Řivnáč. Štefánik našiel v Polynézii medzi členmi francúzskej komunity nových priateľov, často im vraj hovoril o domovine, ukazoval slovenské výšivky a vysvetľoval situáciu v Rakúsko-Uhorsku. „Chcel tu založiť slovanskú kolóniu. Už bol vyhliadnutý a zakúpený ostrov Tubuai, keď ho ťažká žalúdočná choroba prinútila odísť na operáciu do Paríža,“ písal Řivnáč.

TÚŽBA AKO EPIDÉMIA
Realizácii ambiciózneho nápadu pravdepodobne zabránilo vypuknutie prvej svetovej vojny a potom tragická Štefánikova smrť. Tichomorie sa však už dostalo do povedomia širokej verejnosti. Kúsky zeme zaváňajúce

exotikou a možnosťou začať život odznova fascinovali ľudí až tak, že ne-jeden Čech i Slovák na Tahiti a ďalšie ostrovy emigroval. V prípade mnohých to, žiaľ, nebolo dobré rozhodnutie. „Ostrovy sú tým viac pamätné, že tam mal generál Štefánik svoju hvezdáreň a po skončení vojny tam chcel založiť slovanskú kolóniu,“ písalo sa v článku, ktorý uverejnil pred Vianocami 1923 politicko-hospodársky časopis Považské hlasy, keď propagoval knihu o Tahiti z pera cestovateľa Archibalda Václava Nováka. Práve on patril medzi najznámejších propagátorov života v Oceánii a jeho reportáže mnohých inšpirovali.

Emigranti odchádzali v skupinách. V máji 1925 opustila Brno asi tridsaťčlenná výprava, pričom podľa dobových správ mali ďalšie v zmysle vízie

„Štefánik tu chcel založiť slovanskú kolóniu. Už bol vyhliadnutý a zakúpený ostrov Tubai, keď ho ťažká žalúdočná choroba prinútila odísť na operáciu do Paríža“

generála Štefánika čoskoro nasledovať. Rovnakým smerom mala odísť skupina dobrodruhov z Plzne či juhočeského mesta Vodňany. „Brno je splašené a túžba po krásnych ostrovoch sa stáva epidémiou,“ glosovali v máji 1925 noviny Národní osvobození. Koľko Čechov a Slovákov sa v Polynézii usadilo, sa dnes asi nedozvieme. V júni 1926 informoval časopis Slovák v Amerike o veľkom tajfúne na Tahiti, keď, našťastie, žiaden Čech ani Slovák z tamojšej komunity neutrpel zranenie.

MINISTERSTVO VARUJE
Československé úrady pred vysťahovalectvom varovali a dokonca rozbehli tlačovú kampaň. V prvej polovici roku 1926 uverejnila slovenská tlač viacero článkov s jedným hlavným motívom: Nechoďte na Tahiti! „Záujem o Tahiti je stále podnecovaný článkami, uverejňovanými v niektorých časopisoch. Aby boli zjednané spoľahlivé informácie o Tahiti a susedných ostrovoch, bol tam vyslaný úradník, ktorý vo svojej stručnej predbežnej správe odsudzuje agitáciu pre Tahiti a dôrazne varuje pred sťahovaním do Francúzskej Oceánie,“ upozorňovali 13. augusta 1926 Považské hlasy.

Pokiaľ mal niekto záujem o ďalšie informácie o živote v Polynézii, na požiadanie ich zasielalo Ministerstvo sociálnej starostlivosti. Opakovane vydávalo upozornenia, aby bez predchádzajúceho vyjednania podmienok o zamestnaní ľudia do Tichomoria necestovali. Veľkým problémom bolo nepriateľské zaobchádzanie, ba až šikanovanie pristáhovalcov zo strany francúzskej koloniálnej správy. „Kolonizácia počas Štefánikovho života by mala úplne iné vyhliadky. Štefánik sa tešil veľkej vážnosti zo strany francúzskej vlády a jeho vplyv by znamenal pre krajanov neoceniiteľnú podporu. Tieto časy sú ale preč,“ varovali v Národném osvobození.

Niekedy však československé snahy slávili v Oceánii úspech. Napríklad v júli 1925 expedovali do hotela v Papeete prvú zásielku českobudějovického piva.

MLÁDEŽI NEPRÍSTUPNÉ
Ministerstvo v prvej polovici roka 1927 vydalo výročnú správu zvláštnej komisie pre vysťahovalectvo a kolonizáciu. Slováci a Česi totiž opúšťali svoje rodiská a šťastie hľadali v bližších i vzdialenejších kútoch zeme. Okrem tradičných a osvedčených destinácií ako USA, Kanada, Austrália či Francúzsko videli svoju budúcnosť aj v menej vyhľadávaných lokalitách. Komisia na čele s ministrom Janom Šrámkom preto študovala kolonizačné možnosti na Tahiti, v Brazílii a Angole. Zistenie ich zrejme neuspokojilo, veď koncom februára 1928 opisovali Hlasy spod Sitna živorenie a zúfale postavenie nemajetných pristáhovalcov. K dispozícii bola iba veľmi ťažká a zle platená práca v poľnohospodárstve alebo vo fosfátovej spoločnosti v Papeete,

navyše ceny pôdy boli veľmi vysoké a pozemky na pobreží boli už obsadené. „Niektorí z našich príslušníkov, ktorí sa dali zlákať sľubovaním príjemného a pohodlného života, pracujú veľmi ťažko spoločne s robotníkmi anamitskými alebo s čínskymi kulimí,“ mohli si prečítať čitatelia spod Sitna.

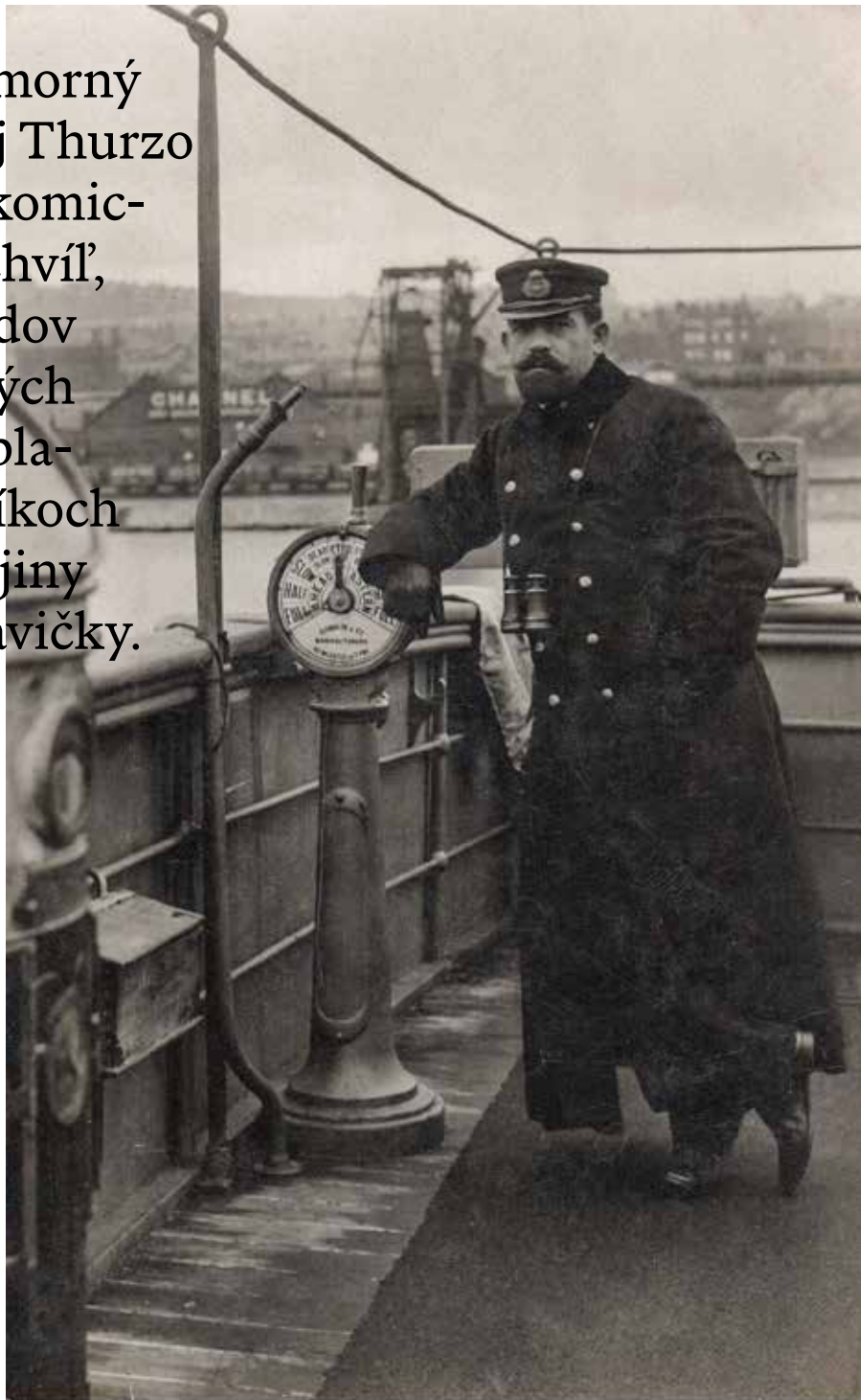
Na jeseň 1925 zorganizoval bratislavský odbor Klubu československých turistov prednášku cestovateľa A. V. Nováka o tropických ostrovoch Tichého oceánu. O podujatie spre-vádzané gramofónovými ukážkami domorodých piesní i prehliadkou fotografií sporo odetých miestnych obyvateľov – ktoré bolo preto mládeži neprístupné – bol obrovský záujem. Vstupenky sa predávali v predpredaji vo viacerých bratislavských kníhkupectvách. Viacerí naši dobrodruhovia nakoniec našli v širšej Oceánii nový domov a založili si tu rodiny. Ich potomkov môžete vo Francúzskej Polynézii stretnúť i dnes, ako to dokázala v roku 1994 aj slovenská zeme-pisná expedícia. ●

Prvý slovenský námorný kapitán Július Juraj Thurzo zažil pestrú zmes komic- kých i tragických chvíľ, nádherných východov slnka, hrôzostrašných búrok a útrap. Na pla- chetniciach a parníkoch spoznal cudzie krajiny aj pitoreskné postavičky.

Ovládal desať cudzích jazykov, krásne kreslil a hral na niekoľkých hudobných nástrojoch. Bol aj dobrý športovec. Už ako devätnásťročný kadet si overil, že fyzická zdatnosť a vytrvalosť sú pre námorníka nevyhnutné. Podarilo sa mu vyskočiť z potápajúcej sa plachetnice Belvidere, ktorá v roku 1901 zmizla na dne Atlantiku neďaleko Buenos Aires. Neostalo z nej nič, len zopár kusov dreva na hladine. Július J. Thurzo sa zachytil o dve brvná. „Vlny ho hojdali na svojich chrbtoch, akoby sa s ním hrali,“ napísal v cestopisnej črte z knihy Po svetových moriach. „Na vode ho držal už len pud sebazáchovy. Skľučovala ho hrozná osamelosť a chvíľami strácal nádej, že by sa mohol zachrániť.“

NA MORE NEZANEVREL
V mysli sa mu vynárali spomienky na nevinné detské výčiny. Veľmi skoro bolo zjavné, že rodinná tradícia pokojného remeselníckeho povolania nie je preňho. Pochádzal z vetvy radvanských Thurzovcov, ktorí sa venovali prachárstvu. Jeho otec Ján Daniel Thurzo bol župným cestmajstrom. Matka Katarína Gondová bola z Detvy, kde sa narodil

↑ J. J. Thurzo na palube parníka Hieronymi (1911)

aj Július a jeho sestry Mária a Anna. Od otcovej náhlej smrti bývali v Banskej Bystrici, kde bolo viac pracovných príležitostí. „Matka vyšívala a okrem toho si privyrábala varením pre študentov. Hneď po príchode do Banskej Bystrice dala syna zapísať do nižšej triedy gymnázia, kde sa potvrdila jeho bystrosť a nadanie,“ hovorí Renata Babicová, vedúca

Podpolianskeho múzea v Detve, ktoré miestneho rodáka približuje v stálej expozícii.

Július sa v škole náhodou dostal k prospektu Uhorskej námornej akadémie vo Fiume, dnešnej Rijeke, kde schopní chlapci mohli zadarmo študovať a neskôr sa stať kapitánmi lodí. Keď ho prijali, bol nadšený. Splnil si sen a odbremenil mamu, ktorá sa snažila zabezpečiť deťom primeraný život a vzdelanie.

Práve na ňu najviac myslel, keď sa vyhľadovaný a doráňaný ledva držal nad vodou. V poslednej chvíli ho zachránil nemecký parník, ktorý do Južnej Ameriky viezol vystažovalcov z Európy. Stroskotanie plachetnice Belvidere s jedenásťčlennou posádkou prežilo len päť ľudí, ale Július na more nezanevrel.

Najčastejšie sa plavil medzi prístavmi Stredozemného, Čierneho a Azovského mora, ale aj do Brazílie, Argentíny, Čile, na ostrovy Veľkých a Malých Antíl a oboplával Austráliu.

Húževnatosť preukázal už v námornej akadémii. Hlavné predmety sa učili po taliansky. Najskôr ničomu nerozumel, ale štúdium ukončil s výborným prospechom. Prv, než sa mohol stať dôstojníkom, musel splniť predpísanú prax, ktorá zahŕňala plavbu na zámorských lodiach a plachetniciach. Bola to drsná, nebezpečná práca. Ak nebol pri kormidle, šplhal sa na sťažne do výšky päťdesiat metrov a priťahoval laná a zošíval trhliny na plachtách. Najhoršie to bolo na rozbúrenom mori, keď sa loď nakláňala zboka na bok. Zo skrúcania mokrých a stuhnutých plachiet boleli prsty a praskali mozole.

OHROMNÝ HREBEŇ VODY
„Včera sme veľmi tvrdo robili. Až mi dych dochádzal,“ písal budúcej manželke Kornélii Petrichovikovej. V starých lodiach bolo treba veľa pumpovať. Dážď a vlnobitie vŕhávalo vodu do kabín, niekedy aj na lôžka. Strava bývala zlá, neraz hladovali.

Z úmornej služby mnohí utekali, a tým, ktorí ako Július museli na lodi ostať, ešte priťažili. „Ako dobre, že som

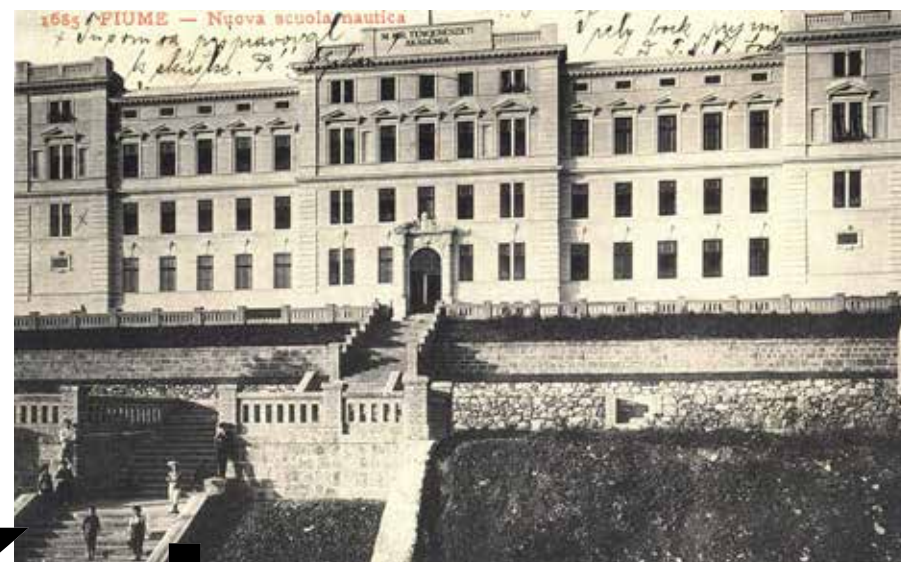
si vzal svoje husle, ktorými som sa utešoval,“ zdôveril sa kadet Július mame, keď z lode ušli všetci námorníci, no ešte predtým ho okradli.

Ako dôstojník musel sledovať silu vetra a nosnosť plachiet aj to, či sú správne napnuté. Overoval, či kormidelník udržiaval správny smer, kontroloval polohu lode. Po úspešných skúškach námorného kapitána ďalekej plavby, ktoré zložil v roku 1906, mu pribudli ďalšie povinnosti. Zodpovedal za vedenie lode, rokoval s obchodnými spoločnosťami, kupoval tovar, ktorý musel prepraviť v dobrom stave, riešil spory v posádke, pri ktorých účinkoval aj ako sudca či chirurg.

Najťažšie momenty prinášalo samo more so zákernými skalami a prúdmi, rozbúrené tajfúnmi a hurikánmi. „Odzrazu sa z pravej strany vynoril na tmavom horizonte snehobielo spenený ohromný hrebeň vody... Nadvihol loď ako orechovú škrupinu, potriasol ju na svojom chrbte, a potom ju šmaril do strmej doliny syčiacich vln,“ opísal Július. More mu však prinášalo aj najväčšiu radosť a útechu. „Zvláštnym pôžitkom boli nočné stráže na lodi pod hviezdnatým nebom, na fosforeskujúcom mori, keď bolo počuť len čľapot vody narážajúcej na boky lode a uspávajúcu hru vetra v lanoví. Človek cítil nekonečnosť vzdialených svetov, ale aj svoju malosť.“

Po prvej svetovej vojne, ktorú odslúžil vo vojnovom námorníctve, si dlho nemohol nájsť primerané zamestnanie. Československá republika bola suchozemským štátom a výhodné cudzie ponuky neprijal. Istý čas pracoval ako plavebný poradca na československom veľvyslanectve v Belehrade. V roku 1923 už bol na Poriečnom a plavebnom úrade pre oblasť Dunaja, kde sa stal prístavným kapitánom, neskôr riaditeľom. „Podľa prameňov a spomienok zamestnancov bol nielen rozhodným kapitánom, ale predovšetkým nesmierne láskavým človekom,“ hovorí Renata Babicová. Vnučka Fedora de Veth spomína, že bol plný lásky, učil ich umeniu, hudbe, športu. V osobnom živote pritom zažil veľké straty. Zomrel mu ročný syn, neskôr dospelá dcéra a dve vnučky. Renata Babicová hovorí, že najhoršie chvíle mu pomáhala zvládať láska. K moru a k životu.●

↓ Budova kráľovskej námornej akadémie, miesto štúdia mladého J. J. Thurzu

V búrlivých

vodách

NOTA BENE

34
KULTÚRA

Vytvoril jeden z najreprodukovanejších motívov na svete, no najdôležitejšie bolo preňho sebazdokonaľovanie. Kacušika Hokusai je ikonou japonského i svetového umenia.

NAJZNÁMEJŠIA VLNA

Text Zuzana Uličianska

Foto The Metropolitan Museum of Art

Obrovská vlna sa ako chápadlo netvora hrozivo nakláňa smerom k rybárom na malej lodičke. Krčia sa pred ňou, ale nie sú ňou zastrašení. Sila prírody verzus krehkosť bytia, dynamika mora v kontraste s večnou existenciou hory Fudži, ktorá čnie na pozadí dynamického výjavu až tak pokojne, že si ju možno poniektorí obdivovatelia Veľkej vlny z Kaganawy ani nevšimnú. Výjav vzdávajúci hold fascinujúcemu pobrežiu Japonska a jeho nezdolným obyvateľom sa stal jedným z najreprodukovanejších motívov na svete. Vrchol vlny, zachytený tesne pred jeho rozbitím, nájdeme na hrnčekoch, diároch, šatkách, kalendároch či magnetkách.

Možno nie všetci vedia, že nejde o maľbu, ale drevotlač. Už v čase života umelca sa táto technika vnímala ako komerčný, masový produkt na rozdiel od, povedzme, kaligrafie. Možno preto toto dielo v Japonsku nedocenili až tak ako inde na svete. K znovuobjaveniu Hokusaia v domácom prostredí prispeli v nemalej miere až nadšenci anime a manga.

UHRANUTÝ SOPKOU

O živote ikony japonského umenia Kacušiku Hokusaia (1760 – 1849) sa rozprávajú legendy. Napríklad ako sa

93-krát sťahoval. Niekedy utekal pre veriteľmi, inokedy sa mu len v dome nahromadilo priveľa neporiadku, a tak radšej odišiel pracovať inde. Na upratovanie nemal čas, jeho život patrilo umeniu. Už od detstva.

Hokusai patril k najvýznamnejším predstaviteľom žánru ukiyo-e, ktorý bol v Japonsku populárny od 17. storočia. Využívala sa pri ňom technika farebnej tlače z drevených tabličiek či kociek, prípadne aj techniky maľby. Printy boli kvôli svojej nízkej cene obľúbené u širokého publika. Umelci štýlu ukiyo-e sa tradične venovali portrétom známych hercov či gejší. Ich obrazy boli akousi reklamou. V čase narastajúcej prosperity Eda, dnešného Tokia, si však tvorcovia začali všimnúť aj každodenné námety. Paradoxom je, že vtedajšia vláda považovala ich maľby za zvrhlé a zakázala ich. Hokusaiovho priateľa dokonca zabili pre porušenie zákazu maľovať.

35
KULTÚRA

VLNA

Jeho adoptívni rodičia vyrábali bronzové zrkadlá, namiesto pokračovania v rodinnom biznise sa však nechal najať ako pomocník do knižnice, kde sa mohol samovzdelávať. V štrnástich rokoch sa začal pripravovať na remeslo, v tridsiatke bol etablovaným umelcom. Istý čas sa venoval erotickým obrazom, preslávil ho však nový žáner – krajinky.

Obrovská červená hora za úsvitu, skorá jeseň, pri vrcholku jasná modrá obloha, dole oblaky, roztrúsené jemným vánkom. Sopkou Fudži bol Hokusai doslova očarený. Pôvodnú sériu tridsiatich šiestich pohľadov na posvätnú horu pre veľký úspech rozšíril najprv o ďalších desať, neskôr až na sto pohľadov. Fudži v budhistickej aj taoistickej tradícii symbolizuje tajomstvo života.

Japonci označujú vek po šesťdesiatke ako druhý život. Hokusai ho naplnil vrchovato, aj tento svoj najznámejší cyklus namaloval až vo veku 72 rokov, kedy navyše vôbec nemal ľahké obdobie. Zomrela mu žena, musel splácať dlhy a dostával sa z porážky. Navyše Japonsko bolo pravidelne sužované zemetraseniami, záplavami či výbuchmi sopiek. Vo veku 75 rokov Hokusai prijal nové meno Mandži, čo je čínsky znak znamenajúci tisíc vecí, čiže vlastne všetko. Ide o takzvanú budhistickú svastiku. Nebolo to prekvapujúce. Pseudonym si počas života zmenil celkovo tridsaťkrát, aj v snahe reštartovať svoju osobnosť. Hokusaiov život je ukážkou konceptu ustavičného zdokonaľovania sa. Veril, že skutočným umelcom sa stane až po dovŕšení sto rokov.

NA BALIACOM PAPIERI

Dramatické motívy zo života tohto umelca zobrazuje nedávny film Hokusai. Mladého Hokusaia hral Yuya Yagira, herecká hviezda, ktorý sa v roku 2004 sa stal najmladším držiteľom ceny za najlepší mužský herecký výkon v histórii filmového festivalu v Cannes. Zrelého umelca stvárnil významný japonský herec Min Tanaka.

Hokusai ovplyvnil celé európske umenie. Poetika ukiyo-e sa na náš kontinent dostala predovšetkým vďaka Svetovej výstave v Paríži v roku 1867. Farby a kompozície japonských umelcov ovplyvnili do značnej miery budúcich impresionistov. Hviezdnatá obloha Vincenta Van Gogha, Monetove obsedantné maľovanie vodných lekieň, náčrty Edgara Degasa – nielen tieto diela majú v sebe kus japonského štýlu. Napríklad aj francúzsky maliar Henri Rivière sa dal inšpirovať Hokusaiom pri vytvorení svojich tridsiatich šiestich pohľadov na Eiffelovku.

Paradoxne, samotný Hokusai sa dostal do Európy ako obalový materiál zásielky japonskej keramiky. Félix Henri Bracquemond sa náhodou dostal k výjavom zo série Hokusai Manga na baliacom papieri a zostal očarený. Tento maliar, grafik a rytec stál neskôr za začiatkom vlny japonérií vo Francúzsku.

Hokusai umelcov inšpiruje dodnes. Slováč Marko Blažo jeho vlne venoval celú sériu, v rámci ktorej do známeho obrazu doplnil napríklad obrovskú rozpolenú kapustu, ktorej štruktúra pripomína morskú penu.

Všetko na svete má dušu, všetko živé i neživé je vzájomne prepojené – práve táto budhistická viera našla v Hokusaiovom diele obdivuhodné stvárnenie. V roku 1998 ho časopis LIFE zaradil ako jediného Japonca do zoznamu sto najdôležitejších osobností a udalostí uplynulého milénia. Právom.●

Dobrodružstvá s neistým koncom

Text Juraj Červenka

Ilustrácie The Metropolitan Museum of Art, wikipedia.org

Stredoveké právo
chápalo púte
ako formu trestu
a pútnikmi boli
aj ťažkí zločinci.
Na ceste ich
čakali mnohé
nebezpečenstvá.

Stredovek môžeme oprávnenne považovať za zlatú éru pútí. Tento trend utlmila v 16. storočí reformácia. Existovali tri hlavné pútnické miesta a viaceré významné, no menšie pútnické lokality. Trojlístok tvorili Jeruzalem spojený so životom Ježiša Krista a apoštolov, Rím a Santiago de Compostela. Do druhej skupiny patrili napríklad Aachen a jeho relikvie Panny Márie či mestá spojené so známymi svätcami ako Tours, Benátky či Loreto. Zvlášť exoticky vyznieval Očistec svätého Patrika v Írsku, kde mal Kristus ukázať svätému Patrikovi jaskyňu, kadial' sa dalo vstúpiť do očístca. Na všetky tieto miesta prúdili veriaci aj z nášho stredoeurópskeho, teda uhorského priestoru. No pútnické miesta by sme našli aj na stredovekej mape územia dnešného Slovenska – Levoču s jej mariánskou tradíciou či Hronský Beňadik a Košice, kde uchovávali relikvie Kristovej krvi. Azda najvýznamnejšia bola Marianka, o ktorú sa starali pavlíni, jediná rehoľa, ktorá vznikla

v Uhorsku a tešila sa veľkej priazni kráľa Ľudovíta Veľkého.

PLAVBA DO JAFFY
Do Jeruzalema putovali pútnici väčšinou po mori. „Plavba sa spravidla začínala v Benátkach a trvalo asi šesť týždňov, než plachetnica pristála v prístave Jaffa v dnešnom Izraeli,“ vysvetľuje Miriam Hlavačková, historička z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Zo spisov švajčiarskeho dominikána Felixa Fabriho, ktorý navštívil Jeruzalem dvakrát, vieme, že tento pobyt na vlnách Stredozemného mora sa rovnal veľkému utrpeniu. Plavidlá boli preplnené, ľudia mali minimum priestoru, čo sťažovalo možnosti spánku. Navyše každý z pasažierov mal pri sebe nádobu na telesnú potrebu a zvratky. Paluba sa hemžila potkanmi.

O nič lepšie to nebolo ani na suši. Do Ríma či Santiaga viedli nekvalitné cesty cez lesy, močiare či alpské priesmyky, napríklad cez Brennerský či Gotthardský. Na pútnikov striehli

lupiči a podvodníci. Miestni mali pred nimi neraz strach, lebo za pútnikov sa vydávali všelijaké pochybné živly. „Svojské strasti zažíval počas cesty do Ríma koncom 15. storočia bardejovský kňaz Ján. Dvakrát sa musel vrátiť naspäť do Korutánska, pretože sever dnešného Talianska vtedy plienili francúzski vojaci,“ hovorí Miriam Hlavačková.

DESAŤ RUČITEĽOV
Problematiku pútí nemôžeme vnímať z pohľadu dnešného človeka. Jej stredoveké chápanie malo svoje špecifiká. Vidina spásy znamenala pre veriacich všetko, spása stála za akúkoľvek obeť. Ľudia sa často vyberali na púť, keď vyslovili sľub pred Bohom. Boli chorí a v utrpení to sľúbili, ak ich Všemohúci uzdraví. Cieľ a vzdialenosť si vyberali aj vzhľadom na svoje materiálne možnosti. Mohlo sa stať, že zámožný veriaci od svojho sľubu putovať do jedného z troch hlavných pútnických miest upustil, musel však získať pápežský dišpenz a urobiť iný

dobročinný skutok, napríklad prispieť na stavbu špitála či kláštora.

Aj stredoveká justícia mala svoje nuansy. Púť v stredoveku, často na druhý koniec Európy, bola v niektorých prípadoch chápaná ako forma trestu. Ako aktivita s veľmi neistým koncom, často určená tým najväčším hriešnikom. Na kajúcne púte sa chodilo za vraždy, incest i podpaľačstvo. „Za trestancov sa museli zaručiť ručiteľia. Keby odsúdený púť nevykonával, musel ísť ručiteľ. V roku 1372 sa na púť do Ríma a Santiaga vybral istý mešťan z Banskej Štiavnice. Zaručilo sa zaňho viac ako desať ručiteľov,“ uvádza historička. Pripúšťala sa aj možnosť zastupujúceho pútnika. Záujemca o púť si ho najal, aby išiel za neho. Testamenty, v ktorých testátor určil sumu na zastupujúceho pútnika, poznáme aj z prostredia stredovekej Bratislavy.

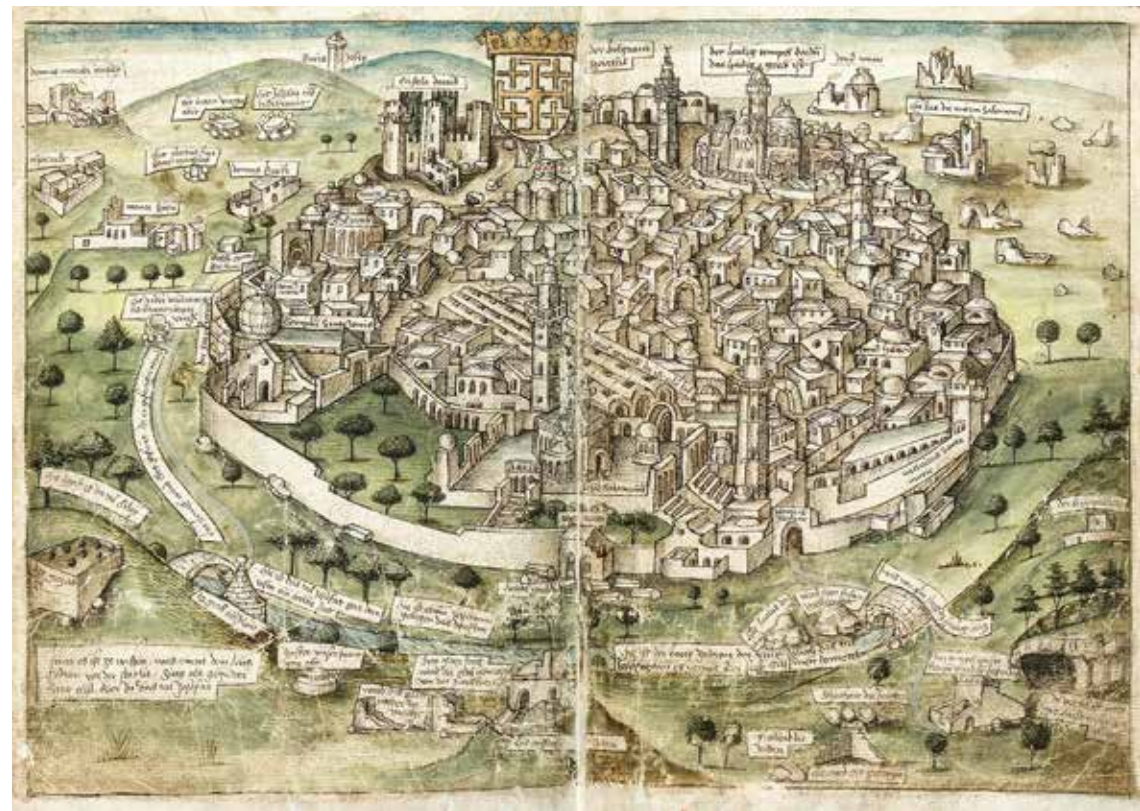
Zo súčasného uhľa pohľadu môže byť zvláštne, že najväčší previnilci

dostali za trest vykonanie púte. Púť, modlitby vinného a jeho dobré skutky však mali v konečnom dôsledku prispieť aj k spásu zavraždeného. Fenoménom boli púte do Ríma v takzvaných jubilejných rokoch. Tie cirkevný kalendár poznal od roku 1300, najprv ich delili odstupy 100 rokov, neskôr 50, 33 a napokon 25 rokov. „Vtedy začal pápež udeľovať takzvané plnomocné odpustky. Veriaci si tak vopred zabezpečil ochranu pred utrpením v očistci. S trochu nadhľadu by sme mohli povedať, že vzťah stredovekého človeka k Bohu bol poznačený účtovníckym vnímaním, v zmysle – ja niečo dám Bohu, aby na oplátku dal niečo on mne,“ pridáva ďalšiu zaujímavosť Miriam Hlavačková.

VAROVANIA PRE ŽENY
Samozrejme, inak vyzerala púť chudáka a inak boháča. Bohatí neputovali pešo a často mali ozbrojenú ochranu. Časom sa na komunikáciách

„Na kajúcne púte sa chodilo za vraždy, incest i podpaľačstvo. Za trestancov sa museli zaručiť ručiteľia. Keby odsúdený púť nevykonával, musel ísť ručiteľ.“

→ Znáznornenie svätého mesta Jeruzalem v čase vrcholného stredoveku. Veriaci sem putovali od 4. storočia, teda od čias zlegalizovania kresťanstva.

zlepšovala infraštruktúra a pútnici mohli využívať špitály a kláštory, ktoré boli od seba vzdialené spravidla jeden deň putovania. Púť mohla mať formu diplomatickej misie. Do Ríma sa takto vydali napríklad Karol IV. či Fridrich III. Habsburský, aby prijali cisársku korunu. „Zemepán z Hlohovca a Tematína, Mikuláš Ujlaky, ktorý sa stal bosnianskym kráľom, sa v jubilejnom roku 1475 vybral do Ríma. Jeho družina mala asi 150 osôb. Nechýbali sprievodcovia znali miestnych pomerov či tlmočníci,“ vyberá jeden z príkladov historička. Na pútnických cestách chorých a mrzákov často prenášali na nosidlách príbuzní alebo služobníci.

Stredovek poznal aj pútničky. Túto úlohu na seba často brali vdovy, ktoré už nepotrebovali súhlas manžela či otca, ale putovali aj matky s chorými deťmi. V prípade žien však išlo o ešte náročnejšie a nebezpečnejšie dobrodružstvo. Ich rozhodnutie putovať malo aj svojich odporcov, neraz z radov duchovných. „Zachovali sa kázne, kde ženy varovali pred okradnutím a znásilnením, a teda stratou počestnosti, ale aj únosom ich dieťaťa do otroctva. Púť, nech bol jej cieľ akokoľvek vznesený, sa samotným ženám bez sprievodu mužov neodporúčala,“ uzatvára Miriam Hlavačková. ●

Preteky s časom

Text Lucia Bucheňová

Foto Alan Hyža

Najhoršie je, že musel ustúpiť od plánovania. Nevie, čo bude zajtra, o týždeň, o mesiac. Tešiť sa v lete na Vianoce? Otázka znie inak: Budem ešte tu?

Je to šialený pocit. Vie, že šanca je, veľmi dobre to vie aj jeho lekárka. Tá robí možné aj nemožné, aby mu pomohla, ale doteraz vždy narazili na pevný múr. „Tým, že mám k hlavnému zlému génu delta 508 len jeden ďalší špecifický a nie dva, nemám nárok na lieky, ktoré rapídne skvalitňujú život. Nesplňam podmienku počtu mutácií. Naše normy a zákony to nepovoľujú. Žiadosť o výnimku mi už niekoľkokrát zamietli. Dalo by sa povedať, že ma nechávajú už len dožiť. Volám sa Valér, mám 47 rokov. Keby som žil v Čechách, v Rakúsku, dokonca aj v Rumunsku, na lieky by som nárok mal. Tam totiž pacienti s mojou diagnózou neselektujú podľa počtu špecifických génov. Tam s cystickou fibrózou v 21. storočí dostávajú maximum, čo medicína ponúka.“ Lenže Valér žije doma. Na Slovensku...

Chce žiť, nie prežívať. Patrí k unikátnym pacientom. Keď mu takmer v štyridsiatke diagnostikovali cystickú fibrózu, všetci si ťukali na čelo – prečo, preboha, až teraz. „Lekári na mňa pozerali, čudovali sa, že žijem. Veď som mal byť celý život chránený pred väčšou námahou a záťažou. A ja som robil murárčinu, zbožňoval som turistiku, fungoval som naplno. Vraj som mal byť už dávno v invalidnom dôchodku.“

Valér rekapituluje. Do tridsiatky sa cítil v podstate dobre. Častejšie

kašeľ neriešil, veľakrát ho aj tak mali za simulanta. Ani obvodnému lekárovi to nepripadalo podozrivé. Keby fajčil, pripisoval by to nikotínu, ale v tomto smere bol čistý. Keď ho pred rokmi pri prerábke bytu zákazníčka upozornila, že tie brutálne záchvaty kašľa nie sú v poriadku a cez známych ho dotiahla do Vyšných Hágov, Valér neprotestoval. Tam mu napokon stanovili chronickú obštrukciu pľúc. „Bol to pre mňa šok, ale bol som aj vďačný, že mám svojho pľúcneho, že konečne mám lieky a snáď bude dobre. To som mal krátko po tridsiatke.“

Lenže pred zhruba deviatimi rokmi ho skolil silný zápal pľúc. A s Valérom to išlo dole vodou. Ocitol sa v martinskej nemocnici a na tamojšieho primára nedá dopustiť. „Pozrel si moju zdravotnú anamnézu a bez toho, aby ma vyšetril, nariadil základné testy, ktoré sa robia už deťom.“ Lekár skonštatoval: „Prečo vás takto týrajú? Máte cystickú fibrózu, boli ste celý čas takzvané slané dieťa. Pri vašom absolútnom neliečení ste tu dvadsať rokov vlastne už nemali byť. Prečo vám tieto základné testy neurobili hneď? Stopercentne by sa fibróza ukázala.“

Valér je maximálny pohodák, na nikoho sa nehnevá, neprepadá ľútosti, hovorí, že citlivejšia je v tomto smere jeho partnerka Ingrid, na ktorú nedá dopustiť. Je im spolu fajn a najviac zo všetkého ho mrzí, že ona jeho stav prežíva citlivejšie. „Aj keď sa predo mnou snaží byť veselá,“ s úsmevom dodá chlap, ktorému sa po prechodených dvoch-troch covidoch zdravotný stav opäť zdramatizoval. „Dávno to nie je, čo to bývalo. Turistiku sme s Ingrid zabalili už dávno, jednoducho neprejdem. Hneď som vyčerpaný, zadýchaný. Výletom je pre mňa venčenie nášho psa okolo panelákov.“

POMÔŽEME IM?

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Valéra osloví. Aj Váš príspevok sa použije na úhradu potrebných liekov na cystickú fibrózu. Ďakujeme!

Číslo účtu: 4 040 218 205/3100 (Primabanka).

IBAN: SK8531000000 004040218205,

SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Valér

Kontakt na OZ Medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389

(medzinami@zoznam.sk).

Komótnym tempom sa pošpacírujem a keď odomknem byt, potrebujem si hneď sadnúť a oddýchnuť. Namiesto zlosti sa sám zo seba smejem. Že som ako regulérny dôchodca. Ale veď ním aj som. Invalidným. So žalosťou mesačnou dávkou do 400 eur. No, a ži potom s úsmevom,“ hovorí s humorom preňho typickým Valér.

Na svoju pani doktoru nedá dopustiť. Pomaly je nešťastná viac ako on. „Aby som to zhrnul: Som pacientom s cystickou fibrózou. Na poslednej spirometrii som nafúkal už tak katastrofálne čísla, že lekárka ide vyplňovať žiadosť na transplantáciu pľúc. Tých sa ani nemusím dočkať, pretože to nie je rýchly proces, to je predsa každému jasné. O pár dní si idem znova ľahnúť do špitálu, ale zázraky pri mne už robiť nevedia. Toto je realita a aj odpoveď na otázku, či sa na niečo teším, či si niečo plánujem.“

Záchrana a cesta ku kvalitnejšiemu životu však existuje. Ibaže dostať sa k liekom, ktoré rapídne zlepšia stav pacienta, to je u nás, a v prípade Valéra určite, beznádejné. Niekoľko žiadostí o výnimku, aby mu boli lieky preplácané, skončili zamietnuté. Napriek odporúčaniam špecializovanej doktorky. Pritom v okolitých krajinách liek pacienti dostanú. Majú schválenú inovatívnu liečbu v podobe liekov Kaftrio a Kalydeco, ktoré pridávajú pacientom aj 35 rokov života. Od roku 2021 sú tieto lieky kategorizované aj pre slovenských pacientov. Ale aktuálne je približne 250 pacientov, ktorí nespĺňajú, laicky povedané, zákonný počet mutácií. Z nich približne stovke vďaka výnimke lieky schválili, stále je však okolo stovky životov, ktoré ich

„Volám sa Valér, mám 47 rokov a cystickú fibrózu. Keby som žil v Čechách, v Rakúsku, dokonca aj v Rumunsku, na lieky by som nárok mal.“

potrebujú tiež. Ide totiž o príčinnú liečbu. Pacienti prosperujú a rapídne sa im zmení život. Valér sa cíti diskriminovaný, doslova odstrčený. Vie, že nie je sám. Áno, môže si potrebné lieky zadovážiť sám. Číže zaplatiť. Lenže mesačne to vyjde okolo 13 000 eur.

↑ Ingrid s Valérom. V dobrom aj v zlom, v zdraví aj v chorobe.

„Iste každý pochopí, že nemám šancu,“ lakonicky pomenovaná chlap, ktorému je proti srsti prosiť cudzích ľudí o pomoc. „Už ale nemám inú možnosť. Zdá sa mi priskoro zabaliť to tu a čakať na koniec, ale čo má prísť, príde...“ skonštatuje Valér. Jeho Ingrid sa so zaslzenými očami radšej otočí chrbtom. Vie, že nemá rád, keď plače.

Na stole ministerstva zdravotníctva je od februára žiadosť o rozšírenie zoznamu kritérií na spomínané lieky. Všetci veria, že sa slovenskí pacienti s cystickou fibrózou dostanú v možnostiach liečby na rovnakú úroveň, ako tí v okolitých krajinách. Ibaže Valérovi už ide doslova o boj s časom. Potrebuje pomoc, kým sa ministerstvo rozhodne. Čakania už bolo v jeho prípade dosť. Chce predísť transplantácii pľúc. „Ďakujem každému,“ usmeje sa Valér a dodá: „Prežívanie je ten najhorší pocit, ktorý neprajem nikomu.“●

	NOTA BENE	40 KOMENTÁRE	
	 Voľne prúdiace <i>Martina Paulíková</i> Máločo symbolizuje zdravé rieky tak jednoznačne ako vlny. Ekológovia také rieky volajú „voľne prúdiace“. Sú dôležité nielen pre prírodu, ale rovnako aj pre nás, ľudí. Bez ohľadu na veľkosť rieky, ak je niekde dlho rovná rieka alebo vodná hladina bez vĺn, niečo je zle. V živej rieke sa prirodzene striedajú tíšiny a hlbočiny s plytčinami a rýchlejšie prúdiacimi úsekmi. Rieky sa vlnia aj v krajine, vytvárajú zákruty, meandre. Niekde voda materiál berie a niekde ukladá. Prúdi do podlažia, okysličuje sa, premýva štrk či piesok, preskakuje a obrusuje kamene. A pritom sa vlní. Aj nížinné rieky sa jemne chvejú a voňajú pritom typickou vôňou, niečím medzi zemou a vodou. Tajomný život pod vodnou hladinou nám tiež najčastejšie pripomenú vlny – stačí hoci len raz vidieť loviaceho boleňa v oslnenej vode alebo pozorovať hlavátku robiacu si v štrku hniezdo, a viete, že vlny a ryby sú kamaráti. Na Slovensku sa však viac ako polovica vodných tokov nevlní dostatočne. Rečou vedy – nie sú v dobrom stave. Najčastejšie je to kvôli úpravám a prehradeniam koryta. Stručne – chýbajú nám slobodné, voľne prúdiace úseky riek. Pritom sú pre nás, ľudí, nesmierne dôležité – iba vďaka nim máme čistú vodu v riekach aj v podzemí na pitie, energiu, rôzne materiály a navyše nám pomáhajú zvyšovať odolnosť krajiny voči negatívnym dopadom zmeny klímy. Mnohé z takmer 1 500 známych prehradení na Slovensku sú v zlom technickom stave, neplnia svoj účel a dokonca nemajú žiadneho majiteľa. Tieto nepotrebné a zastarané bariéry sú väčšinou aj migračnými bariérami a zhoršujú kvalitu vody. Preto voláme po odstraňovaní nepotrebných prehradení. Pretože vlny znamenajú zdravé rieky.●	Tekutý experiment <i>Zuzana Mojžišová</i> Našincovi sa nestáva často, že si môže v slovenčine prečítať súčasného bulharského autora, a ešte akého – držiteľa Medzinárodnej Bookerovej ceny z roku 2023. Volá sa Georgi Gospodinov a dostal ju za román <i>Úkryt času</i>, podivuhodné, skvelé a ako britva ostré dielo o pohľade na dejiny, súčasnosť i možnú budúcnosť Európy. Rozprávač, jeden z dvoch hlavných hrdinov príbehu, sa stretáva s mierne zvláštnym, charizmatickým a nevyspytateľným Gaustinom, o ktorom si nemôžeme byť celkom istí, či je výplodom rozprávačovej mysle alebo človekom z mäsa a kostí (hoci iba na papieri). Rozhodnú sa založiť kliniku minulosti, kde by sa liečili ľudia postihnutí Alzheimerovou chorobou a stareckou demenciou. Stačí voviesť pacienta do priestorov autenticky historicky zariadených, aby sa jeho pamäť mohla striasť nezapamätateľného dneška a ocitnúť sa niekde, kde mu ešte fungovala. Stačí si vybrať. Sedemdesiate roky? Šesťdesiate? Štyridsiate? Po prvotných úspechoch sa liečebný program rozrastá. Aké však budú jeho dôsledky? Dve krátke chuťovky: „Čím viac dajaká spoločnosť zabúda, tým viac ktosi vyrába a predáva náhradku pamäti, zaplňa ňou uvoľnené výklenky. Lahký priemysel pamäti. Minulosť urobená z ľahkých materiálov, plastová pamäť...“ „Ak môže niečo zachrániť tento štát pred všetkým tým gýčom, čo sa mu sype na hlavu, pomyslel som si, bude to len lenivosť a fušerstvo. Čo ho ruínuje, to ho aj ochraňuje. Vo sfušovaných a lenivých štátoch sa ani gýč, ani zlo nemôžu dlho udržať, pretože aj ony vyžadujú usilovnosť a údržbu.“●	 Rieka fantázie <i>Jana Čavojská</i> Pamätám si horúcu, rozpálenú krajinu a cestu lokálnym autobusom po zaprášených cestách z karibského pobrežia do mestečka Aracataca. Chcela som vidieť miesto, odkiaľ pochádzal spisovateľ Gabriel García Márquez a ktoré bolo možno predlohou Maconda, zrodeného v spisovateľovej fantázii. V sparnom nedeľnom popoludní sa ľudia ovlažovali v rieke – nie je to slávna Magdalena, ktorú Márquez opisoval v Láske v čase cholery či Románe môjho života, ale Aracataca. Aj fragmenty života okolo nej používal spisovateľ vo svojich knihách. Milujem fotografovanie pri riekach. Najzaujímavejší projekt, na ktorom som pracovala, bol o rieke Dunaj. Rieky priťahujú ľudí. Ako tepny roznášajú požehnanie. Okolo nich sa dejú veci. V srdciach ľudí, žijúcich na brehoch, začínajú rieky túžbu cestovať. Objavovať nové miesta a príbehy. Tak ako Márquez vytvoril krajinu svojej fantázie, inšpirovanú Magdalenou, a ako starobylé indické náboženské tradície zrodili ideu posvätnej rieky Sarastvatí, aj v mysli každého z nás sa vynárajú fantastické obrazy rieky, ktorá preteká v blízkosti našich domovov. Počúvala som to často na cestách okolo Dunaja. Ľudia, ktorých som stretávala, hovorili, ako veľmi sa chcú pozrieť na ďalšie miesta, s ktorými ich spája rieka. Hoci niekedy išlo len o reči a ten človek sa v skutočnosti najlepšie cítil doma, niektorí sa na tú cestu skutočne vydali. Mohla ich sklamať? Určite áno. Často si predstavujem miesta a situácie určitým – väčšinou veľkolepým – spôsobom a ony sú nakoniec také... obyčajné. No pri riekach to neplatí. Len treba mať otvorené oči, uši a srdce. Potom bude realita tisíckrát lepšia než najbujnejšie fantázie či romány magického realizmu.●

Počúvať rádio je ako nechať sa unášať na veľmi krátkych vlnách do známych i úplne neznámych svetov. Nezáleží na tom, či sme slniečkári, pamätníci alebo montéri kuchynských liniek.

Text Elena Akácsová
Foto Anmol Arora (Unsplash)

Kuchynské linky potrebujú operu

„Dobrý deň, chcel by som sa vám poďakovať za to, čo robíte,“ povedal poslucháč, ktorý sa dovolal do štúdia rádia Devín redaktorke Zuzane Golianovej, aby získal vstupenky na festival komornej hudby Konvergencie. „Páči sa mi ten pokoj, ide z toho taká harmónia. Robím manuálne a počúvam vás celý deň,“ dodal ešte. Na otázku potešenej redaktorky, čo konkrétne robí, sa ešte rozhovoril: „Montujem kuchynské linky. Minule som počúval Ars Musicu od desiatej do dvanástej a pani domáca sa ma prekvapene spýtala – Vy máte rád operu? A ja som jej povedal – Ja mám rád Rádio Devín.“

O tomto rádiu, ktoré 4. septembra oslávi 52. narodeniny, panuje mýtus, že ho počúvajú len pamätníci a úzka skupina slovenských intelektuálov, ľudia, ktorých zaujíma literatúra, výtvarné umenie, vážna hudba či džez. Redaktori rádia niekedy vtipkujú, že osobne poznajú všetkých svojich poslucháčov. Vzhľadom na to, že na jar 2024 bola počúvanosť 41 000 poslucháčov (počúval včera), resp. 70 000 ľudí (počúval posledný týždeň), to je

veľmi nadnesené. Ale poukazujú tým na skutočnosť, že ich poslucháčmi sú ľudia, ktorí majú podobný okruh záujmov, a tak sa s nimi stretávajú aj na rôznych podujatiach alebo ich pozývajú do štúdia ako hostí a odborníkov. Netreba však podliehať predsudkom a podceňovať poslucháčov. Motívy, prečo ľudia rádio počúvajú, sú rôzne.

Keď ešte vysielalo rádio Twist, zobúdzała som sa s ním každé ráno a podľa neho som vedela, že keď hlásia počasie – musím si už umývať zuby, keď je Čierna skrinka – musím byť v aute. Potom Twist zrušili, ja som preladila na rádio Devín a celý týždeň chodila neskoro do roboty. To pomalšie tempo hranej hudby a hovoreného slova ma totiž dostalo do prílišnej pohody a harmónie.

Rádio už dlho nepočúvam. Lezú mi na nervy všetky tie tuc-tuc hitové stanice. Radšej si vyberám obľúbené relácie z internetového archívu, podcasty a audioknihy. No teraz som bola v nemocnici a znovu som ocenila prednosti rádia. Nemala som mentálnu silu sama si hľadať, čo chcem počúvať.

Dobre mi padol ten prúd slova a informácií, ktorý pre mňa pripravil niekto, kto svojej práci rozumie. Za dva dni som sa dozvedela množstvo nových vecí, ktoré by som inak vôbec nehľadala. A to by bola škoda.

Výhodou rádia je, že nepotrebujeme vedieť, čo chceme počúvať, a môžeme ľahko prepínať medzi stanicami. Rádiá to vedia a snažia sa vysielaf pestrý program. Podcast si vyžaduje, aby poslucháč vedel, čo chce. Aktívne si vyhľadal a overoval kvalitu toho, čo a koho počúva. Pri rádiu garantuje kvalitu informácií a celkového programu odborník – redaktor, jeho kolegovia, jeho inštitúcia.

Snáď táto inštitúcia prežije súčasné likvidačné aktivity politikov. My jej v tom môžeme pomôcť tým, že ju budeme počúvať. Vyberme si teda stanicu – jej tempo, jej zameranie, jej ľudí. A potom sa nimi nechajme viesť do obrovskej krajiny plnej prekvapení. Garantujem vám, že to budú prekvapenia krásne.●

42

NOTA BENE

LÚŠTENIE

autor: Pavol Surovec	organická zlúčenina	rastlinná droga	exmetropola Barmy	rečnictvo (kniž.)	Pomôcky: ANAMIRTA, OPEKÚN, ORAN	podmienková spojka	planéta	zn. pier na ozdobné písmo	zvrtné zámeno	ázijská jedovatá rastlina		prístav v Alžírsku	1. časť tajnícky	zaujali miesto
chcieť (maď.)					bratranec Dávidov (bibl.)						osobné zámeno			
2. časť tajnícky					tyran						rebro (angl.)			
					pestún (zast.)						potkan (angl.)			
očividne						kód Rumunska			rieka v Arménsku					
						Internet Protocol			latinský pozdrav					
popevok			kópia, duplikát					cudzie žen. meno						
			niečo, dačo					moc						
	Slovenský národný archív (skr.)	črepina					mesto pri Poprade					zn. yardu		
		telefón (skr.)					1002 rímsky- mi číslami				starožidov. judejský kráľ			
stúpenec stoicizmu						pokoj zbraniám					druh kukučky			
						EČV Senec					a podobne (skr.)			
3. časť tajnícky									vyťahoval meč					
spojenectvo									severoamer. indiáni					

Vylúštenie z minulého čísla: Človek nežije iba z lásky, ktorú prijíma, (ale hlavne z tej ktorú daruje). – Matka Tereza

Ten, kto nikdy neurobil chybu, [...] – Albert Einstein

	4	7	9		1		5	
2			5		6		1	
3		1			8		2	
4	7			1		9		5
			4	5	9			
5		2		7			3	4
	3		2		4		7	
9		5			4			3
	2		1		3	5	9	

griddlers.net

		9	2		5	1		
		7	1	6	3			
2		6				5	4	3
1	9			8			6	4
	3		7		4		2	
7	2			9			5	8
8	4	2				6		9
			4	1	9	2		
		1	8		6	4		

griddlers.net

KÓDEX PREDAJCU SOCIÁLNEJ SLUŽBY

- Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou na viditeľnom mieste.
 - Predajca ponúka časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
 - Predajca ponúka časopisy na určenom mieste uvedenom na jeho preukaze.
 - Predajca ponúka časopisy za odporúčaný príspevok uvedený na titulnej strane časopisu.
 - Predajca ponúka časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
 - Predajca sa zdržuje na svojom mieste bez detí do 16 rokov.
 - Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie, svojich zručností a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
 - Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE.
- Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

KÓDEX PRISPIEVATEĽA

- Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
- Prispievajte na časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze predajcu.
- Neprispievajte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
- Časopis, na ktorý ste prispeli, si prosím zoberte so sebou.
- Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova ponúkať.

MESAČNÍK NOTA BENE, 22. ROČNÍK, 8/2024

Redakcia: Šéfredaktorka: Sandra Pazman Tordová, sandra.tordova@notabene.sk, 0905 143 651. Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská. Redaktorka: Dagmar Gurová 0917 337 235. Vizualný koncept: Denisa Šifrová & Martin Jenča (Milk). Sadzba a zalomenie: Martin Mistrík. Vizualný editing: Jana Liška. Korektúra: Mária Beňačková Rišková.

Vydavateľ: OZ Proti prúdu, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 59 62, notabene.sk. IČO: 360 68 781, IČ DPH: SK 202 158 57 31, číslo účtu IBAN: SK21 1100 0000 0026 6347 5014, BIC (SWIFT): TATRSKBX. Registrácia na MV SR dňa 20.3.2001, číslo spisu: VVS/1-900/90-17945, na MK SR pod číslom EV 3665/09 ISSN 1335-9169.

PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908 434 826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905 143 651. Finančné oddelenie: Zuzana Pohanková 0917 275 812, Martin Zuščin 0944 025 817. PR a inzercia: Anna Augustínová 0908 598 019.

Program NOTA BENE: Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlecík 0907 733 388, Peter Kováč 0908 229 830, Róbert Olejár 0917 526 158, Ivan Scholtz 0905 440 764, Michaela Kukučka 0908 293 233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Lucia Frimmelová 0905 440 878, Erik Kapsdorfer 0905 440 946.

Program Bývanie NOTA BENE: koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905 595 520, Rebeka Káplóczká 0908 268 034, Mária Teley 0905 440 887, Alexandra Senajová 0905 440 887. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905 812 175, Zuzana Butkovská 0905 952 471.

Program Advokácia: Nina Beňová 0908 434 826.

Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Úlohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.
 - Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavy. Pri registrácii dostane 4 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,40 € a predáva za plnú sumu 2,80 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím, informujte nás alebo partnerskú organizáciu.
 - OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zaslanie osobnej pošty.
 - OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systémové a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe.
- Viac na notabene.sk.

43

TIRÁŽ

VLNA

UŽITE SI LETO S KRÍŽOVKAMI

1,60€

POLOVICA PRE PREDAJCU

KUPOJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

ORGANIZÁCIE ZABEZPEČUJÚCE REALIZÁCIU INTEGRAČNÉHO PROJEKTU NOTA BENE NA SLOVENSKU

Bratislava (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/52 62 59 62, poradcovia@notabene.sk, notabene.sk

Banská Bystrica (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Bc. Erik Kováč, 0904 211 211, socialne.bb@redcross.sk

Bardejov (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Bc. Mária Chochoľáková, 0901 713 903, seniorcentrum.bardejov@gmail.com

Čadca (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínova 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com

Galanta (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Silvia Nagyová, 0948 771 683, silvia.nagyova@charitatt.sk

Hlohovec (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 920 01 Hlohovec, Viera Vávrová, 033/742 3827, viera.vavrova@dzu.sk

Holíč (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Mgr. Hana Šafránková, 034/668 3110, emauzy.holic@gmail.com

Košice (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul., 040 01 Košice, Martina Kochová, 0910 842 182, martina.kochova@charita-ke.sk

Levice (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk

Liptovský Mikuláš (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš,

Mgr. Veronika Bániková, 044/556 53 24, veronika.banikova@mikulas.sk

Malacky (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovita Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034/772 24 57, centrubetania@gmail.com

Nitra (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Mgr. Andrea Rončková, 0907 451 771, 037/652 30 28, rafael.charita@gmail.com

Nové Zámky (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Róbert Kuki, 0905 900 573, robert.kuki@novezamky.sk

Piešťany (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 76 87, domum@piestany.sk

Poprad (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 42 09, marcela.michalkova@msupoprad.sk

Prešov (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vaškova, 0947 975 909, podalej@gmail.com

Svidník (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Valéria Kurillová, 0917 673 107, info@spodmar.sk

Trenčín (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com

Trnava (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, Peter Mlynský, 0940 602 151, peter.mlynsky@charitatt.sk

Vranov nad Topľou (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Ľučná 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 15 78, chd.vranov@charita-ke.sk

Žilina (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 47 95, spdchv1@charitaza.sk

NOTA BENE

Teraz môžete
pomáhať
aj kartou

Platíte za NOTA BENE bez hotovosti

[mastercard.sk/
nota-bene](https://mastercard.sk/nota-bene)

Mastercard® vám odteraz umožňuje platiť u predajcov NOTA BENE pohodlnejšie. Podporíte tak ľudí v sociálnej tiesni, ktorí riešia ťažkú životnú situáciu vlastnými silami. Predajcovia časopis získajú za 1,40 eura a ponúkajú ho za 2,80 eura.

Spoločne dosiahnuť malé zmeny: **na nezaplatenie**

V BRATISLAVE A PIEŠŤANOCH